

Kulturhistoria

Nedanstående text har skrivits av arkeolog Lennart Carlie verksam vid Stiftelsen Hallands läns museer.

Hur landskapet förändrats från stenåldern till våra dagar.

Lämningarna som informatörer - Vad vi får veta genom att studera fornlämningarna.

Den sydhalländska bebyggelseutvecklingen - Var bebyggelsen har funnits genom tiderna och varför förändringar har skett.

Förklaringar och hjälpmedel - Var förklaring finns till fackuttryck och hur materialet kan användas.

Kulturhistorisk beskrivning av trakten kring:

Genevad	Hasslöv
Hishult	Knäred
Laholms stad	Mellbystrand
Mästocka	Ränneslöv
Skogaby	Skummeslöv
Vallberga	Veinge/ Tjärby
Våxtorp	Ysby

Landskapets förändring

Under de äldsta tiderna har landskapets förändringar haft stor betydelse för var i regionen människorna slagit ned sina bopålar. Den kanske största betydelsen har fluktuationer i vattennivån haft då även mindre förändringar inverkat på markens beskaffenhet.

Störst inverkan har denna företeelse haft under jägarstenåldern (11 000 – 4 000 f. Kr.) då området fortfarande var tydligt påverkat av inlandsisens avsmältning och landet successivt höjde sig. Resultatet har fått till följd att den forna strandlinjen idag återfinns långt ut i Kattegatt där eventuella boplatser nu ligger på 10-15 meters djup.

Mot slutet av jägarstenåldern har landhöjningen mer eller mindre upphört i södra Halland samtidigt som det sker en markant klimatförbättring. Med en genomsnittstemperatur som varit ett par, tre grader högre än idag blev följden att stora delar av istäcket kring polerna smälte. Havsytan steg successivt och täckte alla de delar av kommunen som idag ligger lägre än 10 meter över havet. Men bara för en kort period då nya svängningar i klimatet gör att en allt större mängd havsvatten binds till is och strandlinjen förskjuts allt längre västerut.

Människans boplatser från jägarstenåldern återfinns man huvudsakligen utmed större vattendrag och i anslutning till sjöar. Den stora magneten i kommunen har därför varit Lagan utmed vars stränder det finns åtskilliga boplatser registrerade. Några synliga spår finns inte i terrängen utan de ger sig tillkänna genom att människorna lämnat kvar flintföremål och restprodukter i marken.

Förändringarna i havsnivån har därför haft olika stor betydelse beroende på var i kommunen människorna bott. Desto närmre havet, desto större har skiftningarna varit. Kanske inte för en eller ett par generationer men över tid har det resulterat i att man successivt fått överge sina ursprungliga boplatser för att finna likvärdiga platser någon annanstans. I de inre delarna av landet har förändringarna inte haft samma påverkan utan människor som livnärt sig på en likartad ekonomi har under tusentals år varit stationära i ungefär samma område. Just förändringarna av havsnivån innefattar även en av de större missuppfattningarna kring forna

tidens liv. Det faktum att havsytan har varit ett tiotal meter högre har hos gemene man tolkats som att vattennivån också varit betydligt högre i alla de vattendrag som mynnar ut i havet. I förening med nästan varje större vattendrag finns lokala sägner eller traditioner om att vikingarna har seglat långt uppströms och att kommunikationen mellan insjöarna och havet har varit möjligt. Så är nu inte fallet utan verkligheten är närmast det motsatta. Höjningen av havsnivån är ett resultat av en klimatförbättring där en ökning av temperaturen fått motsatt verkan på insjöarna. Ökad temperatur betyder också ökad avdunstning vilket resulterat i att det under värmeperioderna varit ett betydligt lägre vattenstånd i insjöarna. När värmeperioden når sitt maximum finns flera indicier som talar för att vattennivån i till exempel Ringsjön i Skåne stod så pass lågt att dess avlopp, Rönneå, närmast var uttorkad.

Kring övergången mellan jägar- och bondestenålder (ca 4 000 f. Kr.) når temperaturen sitt maximum och nu inträder en långsam tillbakagång. Sakta men säkert drar sig havet allt längre västerut och nya landområden kommer befolkningen tillgodo. Även nu har processen varit så långsam att man under en generation knappast har lagt märke till den men i ett långtidsperspektiv har förändringarna innefattat en differens på 10 meter. Förändringarna har bland annat fått till följd att grundvattennivån sjunkit och områden som tidigare haft en riklig tillgång till vatten, successivt blivit torrare och mindre lämpliga att bo i. Samtidigt har vattnet sannolikt också varit ett betydligt större gissel än i nyare tid då massiva insatser har gjorts för att dränera stora arealer från mer stillastående vattenytor. Framför allt gäller de områden där jordmånen har en mer lerhaltig sammansättning.

Den bild vi idag har av kommunikationsnätet har sannolikt varit något helt annat under förhistorisk tid då vidsträckta sankmarker tvingat människorna att göra stora omvägar på sin resa mellan närbelägna platser. På samma sätt har vattendragen fungerat som barriärer där endast tillförlitliga vadställen gjort det möjligt att passera. Små fluktuationer på någon eller några decimeter kan ha motverkat en passage under månader, om man nu inte hade tillgång till någon enkel farkost.

De ständiga klimatförändringar som kännetecknat forntiden har även påverkat vegetationen och under de tusentals år som passerat har också floran skiftat. Skiftningar i temperatur har medfört att gamla trädslag försvunnit och ersattes med nya. Men den kanske största betydelsen för floran är introduktionen av en ekonomi, baserad på åkerbruk och boskapskötsel. Större ytor togs i anspråk och vegetationen fick en allt mer öppen karaktär. Förändringarna har som tidigare nämnts, varit mest påtaglig i de västra delarna av länet. Då liksom nu är det denna del som attraherat människorna, betydligt mer än att välja de inre delarna som stationeringsort. Även om vi kanske inte lägger märke till det, fortgår denna förändringsprocess med oförminskad fart. Men nu liksom då sker omvandlingen i sådan mak att vi knappast lägger märke till den.

Lämningarna som informatörer

Underlaget för en kulturhistorisk beskrivning består i första hand av konstruktioner som våra förfäder uppfört samt föremål som de av olika orsaker lämnat kvar på ett sätt som bevarat dem till eftervärlden. Mest iögonfallande är de monumentala gravar som uppfördes för en eller flera individer. Andra informatörer består av restprodukter efter redskapstillverkning som ger sig tillkänna genom den bearbetade flinta som fortfarande plöjs upp. Även spår efter rituella handlingar kommer till känna då både nedgrävda gravar som omsorgsfullt nedlagda föremål rubbas från dess ursprungliga placering och transporteras upp till ytan. Under de senaste hundra åren har även arkeologiska insatser blivit ett viktigt instrument för förståelsen av människornas liv och leverne. En bidragande orsak är den förändring av fornminneslagen som genomfördes i slutet av 1960-talet då även lämningar efter människornas boplatser fick ett lagligt skydd som förhindrade att de kunde schaktas bort utan en arkeologisk undersökning.

Beskrivningen av händelseförloppet är därför helt beroende på vad typ av lämningar och fynd som finns kvar från olika tidsperioder. I generella drag ger sig spåren efter stenåldersmänniskorna uteslutande tillkänna genom deras redskapsinventarier där framför allt fynd av flint- och bergartsyxor visar i vilka områden man vistats. Fynd av småredskap samt flintavslag preciserar ytterligare den enskilda platsen då detta material huvudsakligen kan knytas till platsen där man bodde medan de större föremålen kan ha hamnat i jorden av flera olika orsaker. Förutom att de i realiteten kan härröra från själva boplatsen kan de också vara synonyma med en sönderplöjd grav eller en nedgrävd depå där den rättmätige ägaren aldrig fick möjligheter att hämta sina ägodelar. Ett tredje alternativ är att föremålen representerar en rituell handling vars syfte varit att blidka högre makter.

I och med bronsåldern sker en markant förändring i samhället då slakten/familjen markerat sin närvaro via magnifika gravhögar. Trots att det gått mer än 3000 år sedan de uppfördes finns de fortfarande kvar och visar med all tydlighet var ”tätorterna” existerat. Visserligen har de senaste århundradena reducerat antalet högar men med hjälp av äldre kartmaterial har det trots allt varit möjligt att skapa en någorlunda fullständig bild av gravhögarnas utbredning. Spridningen av gravhögar berättar egentligen två vitt skilda historier. Dels signalerar högarna indirekt att det i närheten har funnits en eller flera gårdar och dels antyder de var dåtidens kommunikationsstråk gått fram.

I och med övergången mot järnåldern sker åter en förändring i gravskicket och högarna ersätts av resta stenar som placeras i olika formationer, dels som solitära gravmarkörer och dels i sammansatta konstruktioner där domarringar och skeppssättningar har varit de mest iögonfallande gravmarkeringarna. Därtill finns flacka stensättningar samt treuddar. Samtliga gravformer förekommer idag huvudsakligen i de inre delarna av landet och på platser där åkerbruket inte haft en alltför framträdande roll. I det öppna landskapet har gravarna många gånger varit ett hinder i arbetet och successivt röjts undan för att skapa större odlingsbara ytor.

Parallellt med gravmarkeringar av sten existerade även ett gravskick där den avlidnes ben, efter kremering, placerades i en urna i marken. Markeringen kan i bästa fall ha utgjorts av en träpåle som efter en tid försvunnit. Resultatet har medfört att de synliga lämningarna efter järnålderns människor knappast existerar utan spåren finns dolda under mark. För att skaffa fram denna information krävs arkeologiska undersökningar där de täckande jordlagren tas bort och blottlägger de dolda lämningarna. Förutom gravar finner man spåren efter alla de hus som människorna uppfört i gångna tider. Då husen har varit träkonstruktionen finns fortfarande avtrycken efter alla de stolpar som burit upp taket men också samtliga stolpar i husväggarna. Genom att datera enskilda föremål som fallit ner i håen efter stolparna har det varit möjligt att sammanställa ett kronologiskt schema kring husens funktion och stil under hela den forntida eran. Från enkla hyddor till bronsålderns magnifika långhus som kunde vara närmare 45 meter långa och 9 meter breda.

Den sydhalländska bebyggelseutvecklingen

Ser man till det samlade fornlämningsbeståndet inom Laholms kommun är det framför allt tre centralområden som utkristalliserats. Längst i söder är det trakterna kring Hasslöv som visar att platsen under långa tider attraherat människorna. De främsta orsakerna har varit den lättarbetade jorden (sand) och att det var här som man lättast kunde ta sig över den besvärliga Stensån. Nästa tätbebyggda område är kring Laholm och återigen är det de lättarbetade jordarna och vadställen som varit den stora dragningskraften. Den tredje koncentrationen återfinns vid Veinge där hela trakten är överhopad med fornlämningar. Till skillnad från de två övriga centralområdena är området kring Veinge betydligt mer utspritt och sträcker sig från Tjärby sjön i söder och vidare upp till Veinge kyrkby. Även om det idag framför allt är bronsåldershögar som står i fokus har människan under alla förhistoriska tidsperioder haft en förkärlek till just dessa tre områden.

Lika tätt som spåren gör sig gällande här, lika glest är det i de inre delarna av Laholms kommun. Undantaget är de allra första invånarna, jägar/samlarfolken, som valt att placera sina uppehållsplatser i anslutning till sjöar och vattendrag. Men i övrigt är det först under medeltid som beläggen antyder en mer samlad bebyggelse i trakterna kring Knäred, Hishult och Mästocka.

En liknande utveckling kan även skönjas kring Vallberga och Genevad men här har de geologiska omständigheterna varit den primära orsaken till det dåliga befolkningsunderlaget. Kraftiga och tyngre jordar har aldrig appellerat till forntidens människor utan de har uteslutande eftersträvat lättare jordar där man utan svårigheter har kunnat bearbeta marken med hacka och årder.

Från området utmed kusten visar fornlämningsbilden på en närmast obebodd trakt. Egentligen är det enbart av två orsaker som man överhuvudtaget sökt sig till hit. Under stenåldern har man haft små jakt- och fiskestationer strax innanför Lagans utlopp varefter det dröjer åtskilliga tusen år innan området åter har en större dragningskraft. Det som då eftersöks är tången som under historisk tid fick en allt viktigare betydelse som gödningsmedel till de magra jordarna.

I det stora perspektivet står det också klart att all kommunikation har varit förlagd betydligt längre österut. Den forntida "E 6:an" har visserligen passerat Hallandsåsen på ungefär samma plats men därefter har den vikt av mot Hasslöv. Härifrån har den haft en närmast nordlig sträckning där siktet har varit inställt på Ränneslöv. Efter passagen över Smedjeån har den sträckt sig upp mot Laholm och vidare mot området kring Veinge. Med denna dragning finns också en förklaring till varför Skummeslöv uppvisar en förhållandevis ringa mängd lämningar från forntiden. Med sitt läge längst ut mot Västerhavet har hela trakten legat på ett betydligt större avstånd från de vitala kommunikationsstråken. Närmandet kommer först när färjor och broar gör det möjligt att korsa Stensån längre västerut.

Den slutliga konklusionen kring bebyggelseutvecklingen i Laholms kommun blir, att området till stora delar följer med vad som sker i andra delar av länet. Det betyder att den forntida hallänningen huvudsakligen har valt att bosätta sig några kilometer från kusten. Själva kustremsan har varit mer eller mindre obefolkad liksom de inre delarna. Undantaget har varit de nomadiserade jägar/samlarfolken som sökt sig till traktens sjöar och vattendrag.

Landskapet har även genomgått stora förändringar som kanske inte alltid kan skönjas vid en första anblick. Framför att gäller det den förändring av havsytan som pågått under åtskilliga tusen år. Det som idag är odlad mark har längre tillbaka utgjort havsbotten eller sankmark. Följden har blivit att transportvägarna har haft en helt annan sträckning än idag då man färdats betydligt längre inåt land än hur vi tar oss fram i nutid.

Förklaringar och hjälpmedel

Texten kring den kulturhistoriska beskrivningen för Laholms kommun innehåller ett stort antal fackuttryck som hos gemene man kan upplevas som svårförståliga. Men många gånger finns inte några enkla översättningar då uttrycket representerar ett vedertaget begrepp eller händelse inom den arkeologiska disciplinen. För att transformera begreppen till ett mer begripligt språk finns det emellertid olika hjälpmedel att ta del av.

Beskrivningar av alla de redskap som har passerat revy under förhistorisk tid och som omnämns i texten, finns återgivna och illustrerade i Göran Burenhults bok "Arkeologi i Norden, 1 och 2".

Begrepp kring gravar, tidsindelningar och hantverk får sin förklaring via olika museers hemsidor eller digitala uppslagsverk.

Uppslagsverk som också förklarar innebörden av olika arkeologiska termer är Nationalencyklopedins nätupplaga: <http://www.ne.se>.

Under de senaste 50 åren har det genomförts ett stort antal arkeologiska undersökningar runt om i Laholms kommun. Resultaten från dessa undersökningar finns att tillgå hos: Stiftelsen Hallands läns museer, Kulturmiljö Halland. Besöksadress: Bastionsgatan 2, Halmstad. De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

▣▣▣ ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

● ● Förehistoriska gravar

▣▣▣ Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

▣▣▣ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

Kulturhistorisk beskrivning av trakten kring Genevad

Kulturhistorisk beskrivning av trakten kring Genevad

Orsaken till Genevads tillkomst kan tillskrivas tre olika företeelser: järnvägen, tegelbruket och sockerbruket. Dessförinnan tillhörde området Elestorps by men som under 1800-talets senare hälft, successivt styckades av för att bilda underlag till dagens bebyggelse. Tillkomsten av tegelbruket år 1896 och sockerbruket år 1906 var då de största orsakerna till att området expanderade.

Namnet Genevad skall kopplas samman med de äldre vägar som sträckte sig från Tjärby till Eldsberga. På äldre kartor fanns ingen bro över Genevadsån utan man har varit tvungen att ta sig vadande över ån. En lämplig plats fanns i anslutning till den gamla bron dit man också förlade vadstället. Här finns även en milsten från år 1666 som då också antyder att vägsträckningen har riktigt gamla anor.

Anledningen till att tegelbruket placerades i Genevad berodde bland annat på den goda tillgången på lera. I ett förhistoriskt perspektiv är leriga marker oftast synonymt med en frånvaro av mänskliga aktiviteter. De tunga jordarna var mer eller mindre omöjligt att bearbeta med de enkla jordbruksredskap som stod till bud (hacka eller årder) utan istället valde man platser där jordmånen huvudsakligen bestod av sand eller grus. Ur ett kulturhistoriskt perspektiv betyder det att området kring Genevad innefattar ytterst få fornlämningar utan det är i de mer höglänta områdena som de forntida aktiviteterna har varit som mest intensiva. Undantagen består av ett antal stenåldersboplatser som har varit knutna till Genevadsån men också att de låglänta partierna har fungerat som ett resursområde för de kringboende.

De första människorna kom till trakten för mer än 9 000 år sedan och valde då att bosätta sig alldeles intill Genevadsån. Med tiden steg havsnivån vilket resulterade i att denna del av åfåran kom att utgöra en smal havsvik. Följden blev att boplatsen översvämmades och folket valde att flytta sina bopålar längre ut mot havet. Den nya samlingspunkten kom därefter att ligga vid Tönnersa där spåren fortfarande ger sig tillkänna genom all den flinta som ligger i åkrarna.

Från forntidens yngre perioder, brons- och järnåldern, återfinns man traktens fornlämningar på höjderna kring Daggarp där några enstaka gravhögar vittnar människans närvaro. Längst i

väster kan man fortfarande utläsa namnet "Konehög" på den ekonomiska kartan. Idag syns inget på platsen då högen schaktades bort i samband med grustäkt för 80 år sedan. Men innan den helt försvann undersöktes de kvarvarande resterna av Viktor Ewald och han fann då rester efter en gravlagt person vars brända ben hade placerats i ett keramikkrärl. I den sydligaste delen av samhället kan man urskilja några skålgropar på en berghäll. Hit har man dragit sig under bronsåldern eller järnålderns tidigaste faser för att söka välgång och lycka hos de högre makterna.

Spåren efter järnåldern är ännu mer sparsamma och har enbart givit sig tillkänna via arkeologiska undersökningar. Just vid Daggarp har man kunnat följa människornas strävan av att framställa järn då man inom ett mycket begränsat område har uppfört flera små schaktugnar. För att säkerställa ett lyckat resultat har man även tagit hjälp av högre makter genom att offra ett flertal keramikkrärl i en separat grop.

I anslutning till det gamla brofästet över Genevadsån fanns tidigare en fornlämning vars funktion är mycket omdiskuterad. Vid början av 1900-talet fann man här ett stenblock med tre sliprännor. Blocket togs sedermera bort och förvaras nu i fornparken vid Länsmuseum i Halmstad. Tidigare har man menat att rännorna som belägg för att de använts till att slipa svärd eller andra större skärande redskap eller vapen. Den tanken har i dagsläget förkastats men samtidigt finns inga ytterligare konkreta förslag till användningsområde. Likaledes är dateringen okänd och i nuläget finns inga belägg som understryker ett förhistoriskt ursprung.

Den kanske mest iögonfallande lämningen idag är minnestenen som restes över slaget vid Genevad, där svenska och danska utkämpade en mindre batalj år 1657. Enligt historiska källor rapporterade båda sidor förluster som uppgick något över 100 döda och sårade soldater. Att slaget skedde just här har säkerligen att göra med betydelsen i ortnamnet, dvs. genom att gruppera i anslutning till ett vadställe hade man en klar överblick av området och lätt att försvara sig mot den fiende som tvingades strida i uppförslut.

En något yngre plats som också är förknippad med död är den avrättningsplats som ligger ett hundratal meter öster om Daggarp. Enligt uppgifter skall platsen vara en av de lokaler där Höks härad lät avrätta dödsdömda personer.

Som helhet kan sägas att trakten kring Genevad utgör den västliga utkanten av fornlämningsområdet kring Veinge och Vessinge. Under stora delar av vår forntid har markerna kring Genevad i första hand fungerat som ett resursområde och då framför allt som betesmarker för tamboskapen.

Fornlämningar i trakten av Genevad

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

▣▣▣ ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

●● Förehistoriska gravar

▣▣▣ Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

▣▣▣ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningsstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr **Fornlämningskategori**

Tjärby socken

3	Gravhög, numera borttagen ”Öringaledskullen”
4	Skålgropssten innehållande 3 skålgropar
5	Minnessten efter slaget vid Genevad, 31 augusti 1657
9	Gravhög, numera borttagen ”Kåne hög”
38	Milstolpe från 1666
45	Milstolpe från 1666
49	Fyndplats för skafthålsyxor av bergart
50	Fyndplats för två skafthålsyxor av bergart
52	Fyndplats för flintyxor
53	Fyndplats för pilspets av flinta
55	Fyndplats för pilspets av flinta
56	Fyndplats för 2 tunnackiga flintyxor samt en skära av flinta
58	Gravhög
62	Sten med sliprännor, numera borttagen och finns på Hallandsgården i Halmstad
64	Boplats från brons- och järnålder
65	Boplats från äldre järnålder

Eldsberga socken

67	Boplats från brons- och järnålder
74	Boplats från jägarstenålder
75	Stenåldersboplats

Kulturhistorisk beskrivning av Hasslöv socken

Hasslöv socken är kanske det område i södra Halland som påverkats mest av landskapets förändringar allt sedan de första människorna kom till området och fram till dags datum. Förändringar i havsnivån och sandig jordmån har påverkat Stensåns flöde vilket tillsammans har omdanat de låglänta delarna av socknen. Den största förändringen skedde i början av jägarstenåldern då havsytan, från att ha legat ungefär 15 meter under nuvarande yta, successivt steg för att omkring 6 000 år sedan stå 10 meter högre än idag. När havet stod som högst utgjorde Stensån, väster om kyrkan, en bred havsvik kring vilken dåtidens människor lät uppföra sina bopålar. Spåren ger sig tillkänna genom större eller mindre koncentrationer av bearbetad flinta som fortfarande plöjs upp. I och med förändringar i klimatet sjunker havsnivån successivt men det skall dröja åtskilliga tusen år innan det gavs möjligheter att färdas utmed de vägstråk vi utnyttjar idag. Istället har den viktigaste passagen över Stensån varit i anslutning till bron, strax öster om kyrkan. Med denna vetskap har vi också förklaringen till varför byn ligger där den ligger.

Den kronologiska utvecklingen följer samma generella mönster som på många andra platser. Det betyder att människorna under jägarstenåldern valde att förlägga sina boplatser i anslutning till öppet eller rinnande vatten. I kustområden fanns de optimala platserna i små havsvikar där närområdet kom att omfatta flera olika biotoper med varierande födotillgång. Den successiva övergången från jägare till jordbrukare och boskapsskötare medförde även att man eftertraktade andra marker där lättarbetade och väl-dränerade jordar fick allt större betydelse. Mönstret går också att följa kring Hasslöv då bondestenålderns karaktäristiska redskap (t.ex. slipade yxor och flintdolkar) har hittats på betryggande avstånd från ån. Exakt var deras boplatser har legat är okänt utan fynden får här vara vägledande. Men i generella drag har man hållit sig nere på slätten och endast i undantagsfall valt att bosätta sig uppe på åsen. Däremot har man valt att förlägga vissa ceremoniella handlingar här uppe. Vid Börkered har man således ställt sina förhoppningar till högre makter genom att offra ett stort antal flintföremål, däribland fyra flintyxor, ett flertal pilspetsar samt några flintskrapor. Samtliga föremål hade grävts ned i anslutning till ett större, jordfast block.

Även under bronsåldern håller sig människorna nere på slätten. Spåren ger sig tillkänna genom alla de gravhögar som ligger utspridda från Dömostorp i väster till Bondåkra i öster. Mängden högar berättar att det är nu, cirka 1300 f. Kr., som området kring Hasslöv upplever sin första glansperiod. Den flesta gravhögarna ligger i anslutning till Flintarp där de förekommer i mer sammansatta koncentrationer. Mest sannolikt är att de olika koncentrationerna representerar skilda gårdsgravfält. Även om högarna har ett likartat utseende finns det stora skillnader i sättet på vilket man begravt sina anhöriga. I den norra koncentrationen, i anslutning till Flintarp, har man valt att bygga upp högen direkt på den plats man kremerat den döde. I den södra koncentrationen, i närheten av Torp, har kremeringen skett på ett och samma ställe och först i efterhand har man samlat ihop de brända benen för att lägga dem i högen.

Längre västerut ligger gravarna uppe på åsen och att levnadsvilkoren inte har varit lika optimala som nere på slätten, vittnar de skålgropsstenar och traktens enda riktiga hållristning om. För att säkra livets fortgång har man här tagit hjälp av högre makter och utfört olika kultiska handlingar. Den mest framträdande av dessa platser är Lassahusstenen som förutom ett stort antal skålgropar även innefattar Hallands enda skeppsrising.

Kunskapen kring järnåldern är mer sparsmakad. Framför allt beror det på en förändring i gravskick då man mer eller mindre upphör med att bygga stora, bestående monument över

sina avlidna fränder. Istället väljer man nu att samla ihop de brända benen och lägga ned dem i ett keramikkrärl som därefter placeras i en grop i marken. På vissa platser har man markerat graven genom en rest sten men i det allra flesta fallen har gravmarkören varit av förgängligt material.

För att belysa utvecklingen i området får man istället förlita sig till andra källor där rena arkeologiska insatser är en. Av de undersökningar vi genomfört kring Hasslöv visar också resultaten att den expansion som ägde rum under bronsåldern, även fortsätter under järnåldern. Således vet vi att det funnits en större järnåldersboplats längs vägen mellan Hasslöv och Västerby. En annan större bosättning uppdagades alldeles norr om Stensån när vägen till Våxtorp byggdes om.

Som komplement till arkeologiska iakttagelser utgör ortnamnen en annan viktig informationskälla. Genom att tolka dess betydelse men också genom att studera slutledet i namnet är det möjligt att få en uppfattning om när det först togs i bruk. De äldsta ortnamnen menar forskarna har sin tillkomst under äldre järnålder, dvs. tidpunkten strax efter Kristi födelse. Karakteristiskt för dessa namn är att slutledet består antingen av -löv, -lev eller -inge. Så även utifrån detta forskningsfält kan man sluta sig till att Hasslövs by var etablerad under järnåldern. Men det kanske mest framträdande belägget får väl knytas till det stora myntfyndet som gjordes strax söder om Lugnarohögen. Sammanlagt fann man här mer än 200 romerska denarer som av någon anledning lagts ner i jorden. De yngsta mynten är präglade på 200-talet, dvs. den period som kontakterna mellan Skandinavien och det europeiska fastlandet stod på sin höjdpunkt. Det samlade värdet är inte stor utan motsvarar vida mindre än vad en romersk legionär hade i årslön men likväl är fyndet ett av de större som gjorts i Västsverige. Från andra fyndplatser vet vi att det finns ett klart samband mellan denna typ av fynd och personer som har haft stor makt.

I ett kronologiskt perspektiv dröjer det nu åtskilliga hundra år innan vi återigen har några konkreta belegg för händelseutvecklingen i Hasslöv. Nästa fas tar sin början i tidig medeltid då kyrkan uppförs. Idag ligger den skild från byn men under medeltid har byn haft en annan placering. Äldre kartmaterial gör gällande att markerna strax söder om kyrkan benämns som "toften" dvs. den plats där gårdarna har legat. Någon gång under historisk tid har man övergivit denna placering och flyttat hus och gårdar längre söderut ner till Dalabäcken. I början av 1800-talet låg då alla gårdar, utom en, på norra sidan av bäcken.

Under 1900-talet sker så ytterligare en förändring och samhället förskjuts nu allt längre söderut och upp på åsens slutningar.

Parallellt med bosättningarna ner på slätten har även Hallandsåsens nordsluttning sjudit av liv. Längs stora delar av kanten finns omfattande spår efter odlingar. Tusentals odlingsrösen visar att aktiviteterna har varit nästan lika omfattande som på de låglänta markerna. Insprängt mellan odlingsytorna ligger flera gravar men också några skålgropsstenar som då antyder att det funnits en etablerad bebyggelse redan vid slutet av bronsålder eller början av järnålder, dvs. på 500-talet före Kristi födelse. Hur händelseförloppet ter sig fram till våra dagar är fortfarande okänt men förhoppningarna är att fortsatta arkeologiska insatser skall ge mer detaljerade svar på frågan.

Fornlämningar inom Hasslöv socken

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

▣▣▣▣ ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

●● Förehistoriska gravar

▣▣▣▣ Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

▣▣▣▣ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr Fornlämningskategori

2	Gravhögar, 3 stycken
3	Gravhög, ”Lugnarohögen”
4	Gravhögar, 2 stycken
5	Stensättning
6	Gravhög
7	Gravhögar, 2 stycken varav den ena är borttagen. Kvarvarande kallas för ”Busa höj”
8	Gravhögar, 2 stycken
9	Gravhögar, 2 stycken
16	Gravhög och stensättning
17	Gravhög
18	Plats för kolerakyrkogård
19	Gravhög, numera borttagen
20	Plats för rest sten
21	Gravhög, ”Gullhögen”
22	Gravhög, ”Kungshögen”
23	Gravhögar, 2 stycken varav en är borttagen
24	Gravhögar, 3 stycken varav 2 stycken är borttagna
25	Gravhög
26	Gravhögar, 2 stycken
27	Gravhögar, 2 stycken och stensättningar, 2 stycken
28	Stensättningar, 2 stycken
30	Stensättning
31	Gravhög, ”Rankebjär”

32	Gravhög, numera borttagen, ”Tegelhögen”
37	Gravhög
38	Fyndplats för romerska denarer, daterade till 200-talet e. Kr.
41	Stensättningar, 3 stycken
45	Skålgropssten med 17 skålgropar
46	Skålgropssten med 15 skålgropar
47	Skålgropssten med 35 skålgropar och 8 avlånga fördjupningar
48	Gravröse
50	Plats för kolerakyrkogård
55	Fångstgrop
58	Fossil åkermark
60	Gravhög, numera borttagen
86	Boplats från brons- och järnålder
92	Fossil åkermark
93	Fossil åkermark
94	Fossil åkermark
95	Boplats från järnålder
106	Stensättningar, 2 stycken
107	Fossil åkermark
109	Hålväg
110	Hålväg
112	Fossil åkermark
117	Vägbank
118	Hålväg
122	Fossil åkermark
123	Stensättning
127	Hålväg
129	Gravrösen, 3 stycken
130	Fossil åkermark
131	Hålväg
132	Fossil åkermark
133	Fossil åkermark
134	Fossil åkermark
135	Fossil åkermark
136	Fossil åkermark

137	Fossil åkermark
145	Hålvägssystem
146	Fossil åkermark
147	Fossil åkermark
148	Fossil åkermark
152	Fossil åkermark
153	Fossil åkermark
171	Fossil åkermark
173	Stensättning
174	Fossil åkermark
175	Fossil åkermark
176	Fossil åkermark
177	Fossil åkermark
179	Hålväg
180	Fossil åkermark
181	Stensättning
182	Fossil åkermark

Kulturhistorisk beskrivning av Hishult socken

Den kulturhistoriska utvecklingen kring Hishult är för de äldsta tiderna, tämligen sparsmakad. Från Oxhultasjöns norra stränder finns uppgifter om en stenåldersboplats samt att man på ytterligare två platser har funnit enstaka flintor. Fynden är dock fåtaliga och ger inte några antydningar från vilken tidsperiod de härstammar. Läget alldeles intill sjön kan tyda på att de har ett ursprung i jägarstenåldern där nomadiserande folkgrupper har haft Oxhultasjön som en uppehållsplats. Några hundra meter uppströms Smedjeåns utlopp i sjön finns ytterligare en stenåldersboplats vars fynd bör hänföras till en eller flera grupper av nomadiserade jägare. Erfarenheter från andra platser i länet visar att sjöarna i inlandet har varit attraktiva områden för människorna under jägarstenåldern. Påståendet bör även gälla för Oxhultasjön och en inventering av sjöns stränder skulle säkert öka antalet boplatser.

Har de inre delarna varit attraktiva under jägarstenåldern är förhållandet det motsatta under bondestenålder. Då tycks den sandiga kustregionen varit mer tilldragande och endast i mindre skala har man letat sig in till de inre delarna av länet. Av de tre fynd som finns registrerade från området kring Hishult är det först i slutskedet av stenåldern som människorna ger sig tillkänna bland de arkeologiska materialen.

Även efterföljande perioder, dvs. brons- och järnålder lyser med sin frånvaro. De enda belegg som finns är uppgiften om en domarring som skall ha legat i anslutning till prästgården. Kring år 1885 skall den ha tagits bort på inrådan av prästen. När man anlade en stenmur i samma område skall man även ha hittat en oval eldslagningssten. Stenen är ett karaktäristiskt redskap som huvudsakligen förekommer under järnålderns senare hälft, dvs. tiden efter Kristi födelse. Ytterligare en forn lämning finns i Hishult och utgörs av ett par stenblock med sliprännor. Blocken ligger nere vid Smedjeån och omfattas av knappa halvmeterlånga sliprännor.

Funktionen har varit och är fortfarande omdiskuterade och egentligen har man fortfarande inte någon klar bild vad de använts till. Det minst sannolika är dock att de skall ha utnyttjats för att slipa svärd eller andra större skärande redskap eller vapen. Likaledes är dateringen okänd och i nuläget finns inga belägg som understryker ett förhistoriskt ursprung.

Hishults stora glansperiod sker istället under tidig medeltid då hela trakten blir föremål för järnproduktion och förser det danska riket med råmaterial. Runt om i markerna ser man fortfarande spåren efter denna verksamhet. Framför allt ger det sig tillkänna genom de otaliga slaggvarp som förekommer längs Smedjeån och i anslutning till sjöarna. Även namnet Hishult menar vissa forskare skall ha sitt ursprung från denna verksamhet då förleden i Hishult eller som det skrevs på 1400-talet Izhwlte kommer från det tyska ordet för järn, nämligen Eisen. Det ökade välståndet förde även med sig att den första kyrkan byggdes och för att sammankalla folket till gudstjänst behövdes klockor. En av få platser i Sverige där man har belägg för att arbetet genomfördes på plats är just Hishult. Alldeles utanför kyrkogårdsmuren lät man gjuta den första kyrkklockan vilket skedde någon gång på 1300-talet.

Kyrkklockorna figurerar även i den muntliga traditionen då det strax nordost om kyrkan och i anslutning till ån finns en plats där man vill mena att klockan sänktes ner när danskarna kom på plundringståg. Likaså skall kyrkan, enligt en annan tradition, varit illa utsatt då en jätte inte uppskattade klockringningen utan kastade en sten mot kyrkan. Han missade målet med någon kilometer men det kanske är förklarligt då han stod på Hallandsåsen. Varför stenen idag kallas för ”Fjälasten” är däremot okänt.

Ytterligare några hundra meter längre österut finns uppgifter om att det stått en galge och studerar man äldre kartmaterial kallas området för ”Galgbackar”.

Sedan den gamla kyrkan revs i början av 1900-talet finns det mycket lite som vittnar om den historiska tiden i Hishult. Men tack vare att trakten har varit skogsbevuxen under en längre tid kan man på vissa platser se spåren efter ett mer ålderdomligt odlingslandskap. I första hand ger det sig tillkänna genom en stor myckenhet av odlingsrösen. För att frilägga odlingsbara ytor har man under långa tider samlat samman stenarna i små rösen och strax söder om byn kan man fortfarande beskåda denna odlingsnit. En annan form av odlingslämningar utgörs av 10-15 meter breda åkerterrasser som också vittnar om ett mer organiserat och strukturerat tillvägagångssätt. Odlingsformen introduceras under medeltid och ännu idag finns spåren kvar i landskapet, bland annat i trakten kring Linghult.

På ett lite annat sätt ger sig boskapsskötseln tillkänna. I anslutning till Sjöboholms sätesgård finns en väl bevarad fägata som leder ut mot betesmarkerna strax norr om gården.

Fornlämningar inom Hishult socken

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

 ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

 • Förhistoriska gravar

 • Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

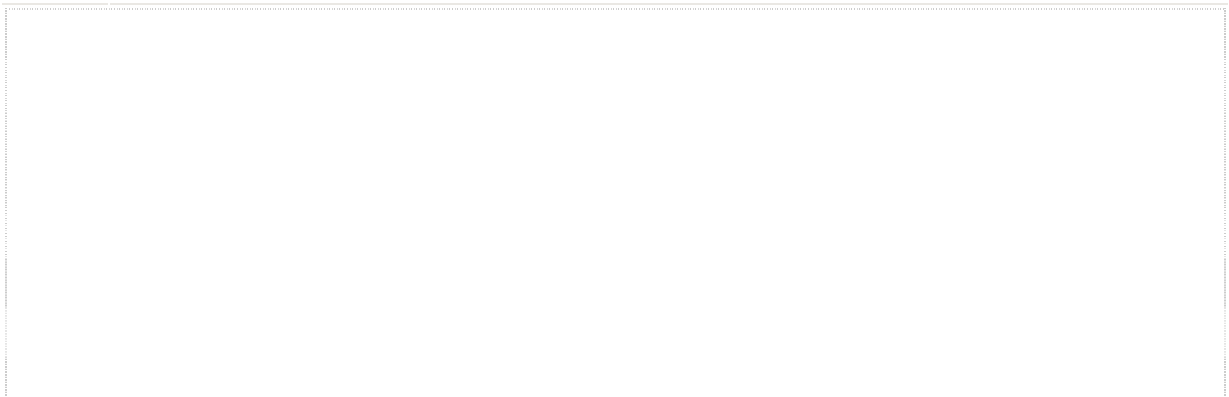
 Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ **Fornlämningskategori**
nr

4	Uppgift om slaggförekomst
5	Uppgift om slaggförekomst
6	Slaggvarp
9	Sliprännor i block
10	Plats för klockgjutningsgrop
11	Plats för domarring och fyndplats för oval eldslagningssten
42	Uppgift om slaggförekomst
52	Uppgift om galge
77	Sjöboholms sätesgård
79	Block som enligt traditionen har varit en offersten
81	Plats där, enligt traditionen, man sänkte kyrkklockan då danskarna kom för att plundra byn. Platsen kallas ”Klockarehölen”
83	Uppgift om slaggförekomst
85	Stenåldersboplats
86	Stenåldersboplats
87	Stenåldersboplats
90	Fossil åkermark
93	Fossil åkermark, bestående av flera åkerterrasser
95	Fyndplats för skafthålsyx av bergart
125	Fyndplats för skafthålsyx av bergart
135	Block som enligt traditionen skall ha kastats mot kyrkan. Kastaren var en jätte som stod på Hallandsåsen. Stenen kallas för ”Fjälsten”
139	Fyndplats för håleggad flintyx
140	Fyndplats för flintdolk
142	Slaggförekomst
143	Fägata
180	Slaggförekomst

Kulturhistorisk beskrivning av Knäred socken

För gemene man är väl Knäred känd för fredstraktatet som slöts mellan Sverige och Danmark år 1613 fast att det egentligen ägde rum i Sjöared, på gränsen mellan Halland och Småland. Det kulturhistoriska händelseförloppet för Knäred följer ungefär samma mönster som i övriga delar av länets inland. De äldsta perioderna, dvs. jägar- och bondestenålder är tämligen dåligt representerat. Endast en stenåldersboplats är känd. Platsen ligger alldeles intill Lagans södra strandkant, ungefär i höjd med idrottsplatsen. Spåren ger sig tillkänna genom ett antal bearbetade flintor som dock är av så obestämbart karaktär att de inte närmare går att precisera när människorna har vistats på platsen. Likaledes lyser de stora flintyxorna med sin frånvaro som då också kan visa på en mänsklig närvaro under bondestenålder. Men frånvaron av både de stora yxorna som den bearbetade flintan är inte alltid med sanningen överensstämmande. Mycket av markerna kring Lagan ligger idag i vall och man har därför svårt att finna flintan. Likaså vet vi av erfarenhet att det kan finnas större flintföremål hos de enskilda markägarna men att informationen aldrig har kommit museerna tillkänna. Genom riktade inventeringar är chansen därför stor att bilden av en obefolkad bygd kan komma att förändras.

Lika lätt är det inte att finna spåren efter de människor som eventuell har vistats i området under brons- och järnålder. De synliga spåren utgörs huvudsakligen av gravar medan boplatsspåren döljer sig under mark. Från trakterna kring Knäred måste man bege sig till Sjöared för att ta del av järnålderns gravskick. Här ligger ett av socknens få gravfält som i detta fall består av en treudd samt ett par stensättningar. En mer omdiskuterad lokal är ”Rikenshög” i östra utkanten av Knäred. Högen är egentligen en naturlig moränkulle men enligt äldre anteckningar skall man i början av 1800-talet ha funnit ett keramikkräsl i dess östra del. Kräslen innehöll brända ben och träkol vilket bör vara en indikation för att gravsättningen har skett under järnålder. Ännu färre är spåren efter människornas boningar. I närområdet finns enbart en lokal där fynd antyder om mänskliga aktiviteter. I samband med ett vägbygge i närheten av Björkered stötte man på en härd strax under markytan och av beskrivningen finns det mycket som tyder på att den har sitt ursprung i järnåldern.

Invid Krokån och i anslutning till det gamla brofästet finns en av de fornlämningar vars funktion ständigt diskuteras. På en stenhäll finns en knapp halv meter lång och tio centimeter bred slippräna. Det minst sannolika är dock att de skall ha utnyttjats för att slipa svärd eller andra större skärande redskap eller vapen. Likaledes är dateringen okänd och i nuläget finns inga belägg som understryker ett förhistoriskt ursprung.

Under medeltid och historisk tid ökar dock spåren efter traktens invånare. Förutom jordbruk och boskapsskötsel ser vi nu spåren efter folkets bisysslor där förekomsten av ett par slagvarp norr om samhället visar att järnutvinning har varit en del av försörjningen. Men de mest påtagliga spåren är förbundna med Knäreds strategiska läge utmed den så kallade ”Lagastigen”. Den ökade kommunikationen mellan kust och inland och då framför allt under den svensk-danska krigsen, krävde försvarsanläggningar där fienden kunde motas. Till denna kategori skall man säkert räkna ”Hallaborg” där man fortfarande kan skönja fragment av de skyttegravar man tagit skydd bakom. Enligt äldre uppgifter skall borgen ha varit sammanbunden med ”Skansen” innan Lagan ändrade sitt flöde och skilde dem åt. I den västra utkanten av Knäred finns ytterligare en plats som knyter an till resandet och dess strapatser. Högt ovanför vägen ligger ”Tjuvahålan” där traditionen berättar att stråtrövare låg på pass för att råna förbipasserande resenärer. Men det var inte bara människan själv som kunde utgöra ett hot mot resande personer utan även vilda djur. Strax söder om Abborrasjön finns ett offerkast där enligt traditionen en kvinna skall ha blivit riven av vargen. För att hedra hennes minne lade man en sten på platsen. Med tiden har resultatet blivit att det nu ligger ett cirka 6 meter stort stenröse på platsen.

I trakterna kring Vekabygget finns två andra lokaler där traditioner berättar om mer eller mindre övernaturliga krafter. Båda platserna är förknippade med stora stenar eller klippblock.

En av dem är "Käringahallen" där en jätte kastade ett block i Krokån för att hans hustru skulle komma torrskodd över. Den andra platsen är "Tjurhallen" där en tjur jagade upp en varg på de stora stenblocken. Under en vecka höll tjuren vargen fången men efter en vecka dog de båda av utmattning.

Fornlämningar inom Knäred socken

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

▣▣▣ ↓ Boplats från sten,- brons- och järnålder

● ● Förhistoriska gravar

▣▣▣ ▣ Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

▣▣▣ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämnings typer samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

**RAÄ Fornlämningskategori
nr**

14	Stenblock med namn och tradition, "Käringahallen"
15	Stenblock med namn och tradition, "Tjurhallen"
20	Plats med tradition "Klockesjön" där trollen sänkt kyrkklockan de stulit i den gamla kyrkan.
21	Slipränna i stenhäll
23	Flyttblockssamling med namn och tradition, "Tjuvahålan"
24	"Skansen", område som enligt traditionen skall ha varit en del av "Hallaborg"
25	"Hallaborg", försvarsanläggning från medeltid eller historisk tid
30	Höglignande naturbildning, "Rikenshög"
86	Fyndplats för härd
103	Stenåldersboplats
107	Slaggvarp
108	Slaggvarp
130	Offerkast

Kulturhistorisk beskrivning av Laholms stad

Trakten kring Laholm har under större delen av vår forntid attraherat det mänskliga släktet. Allt sedan de första jägarna och fram till medeltidens bönder har man valt att bosätta sig utmed Lagans stränder. En av de mer attraktiva platserna har under jägarstenåldern varit i anslutning till forsarna och där Lillån rinner ut i Lagan. På ömse sidor av Lillåns nedre lopp ligger boplatserna tätt och fynden visar att man redan för 8 – 9 000 år sedan valt ut just detta område som en tillfällig uppehållsplats. Men även längre nedströms Lagan förekommer spår efter jägarstenålderns människor. Bland annat på den ö som finns i anslutning till den gamla järnvägsbron men också på Ösarpsö. Rikliga flintfynd berättar att man valt att återkomma till dessa platser vid åtskilliga tillfällen. De faktorer som i första hand har bidragit till denna lokalisering var tillgången på fisk och vilt.

Mot slutet av jägarstenåldern (cirka 4 000 f. Kr.) sker en markant klimatförbättring vilket även medför att havsytan höjer sig cirka 10 meter över dagens nivå. Följden blev att Lagan mynnade ut i en havsvik som sträckte sig in till Blåkulla. Resultatet medförde att boplatserna nu kom att ligga betydligt högre upp. Den mer höglänta placeringen fortsätter under bondestenåldern men då av helt andra orsaker. En övergång till jordbruk krävde tillgång till väl-dränerade och lättarbetade jordar vilket man enbart fann på platåerna utmed Lagans dalgång. Spåren ger sig främst tillkänna genom de olika flintföremål som människorna lämnat efter sig. Oftast är det fråga om olika typer av slipade flintyxor men också mindre yxor av bergart samt flintdolkar. En flintdolk hittades i Lagan och skall väl ses som en närmare 4 000-årig försumlighet där en tidig bebyggare säkerligen givit uttryck för en viss frustration när dolken försvann ned i djupet.

Den första förhistoriska period som verkligen ger sig tillkänna via de synliga fornlämningarna är bronsåldern. På ömse sidor av Lagan visar de stora gravhögarna att människorna framför allt valt att bosätta sig i anslutning till Nyby och Lilla Tjärby. Vid Nyby finns idag fem gravhögar där Olanders kulle utgör det största exemplaret. Men utifrån äldre kartor men också via skriftliga beskrivningar har antalet högar varit minst det dubbla. Lite närmre än ligger ”Mellanhög” och ”Snickershög” som indirekt berättar att det inom Blåkullaområdet likväl som vid Altona har funnits en eller flera bronsåldersgårdar.

Norr om Lagan finner man traktens största gravhög ”Kung Ises hög” i ensamt majestät. Det tycks som att den alltid har legat lite för sig själv medan den större ansamlingen har varit knuten till området kring Lilla Tjärby. I den södra delen av samhället och ned mot ån finns idag sju gravhögar men liksom vid Nyby har antalet varit betydligt fler. Bara inom ett litet område strax väster om bebyggelsen har åtminstone sex gravhögar skattat åt förgängelsen.

Genom arkeologiska undersökningar har spåren efter bronsålderns bebyggelse kommit tillkänna. Resultaten visar att man har bott i hus som varit mellan 15 och 25 meter långa. Frånvaron av mindre förråds- och hantverkshus tyder på att all verksamhet har varit knuten till det enda huset som funnits på gårdsplanen. Fortfarande är det åkerbruket och boskapskötseln som bildar basen i hushållens ekonomi medan jakt och fiske successivt fått en alltmer undanskymd roll.

Under järnåldern sker inga större förändringar i försörjningen utan ekonomin är fortfarande baserad på vad jorden ger. Den stora skillnaden finner man istället i sättet att gravlägga sina avlidna anförvanter. Från att tidigare byggt bestående monument sker nu gravläggningen i små gropar i marken som endast i undantagsfall markeras med en bestående markör. I

sistnämnda fall har det då skett genom en rest sten. Resultatet medför att järnåldern är en tämligen osynlig period och spåren uppdagas för i samband med arkeologiska undersökningar. Från trakterna kring Laholm har det skett flera undersökningar och det finns därför en tämligen god bild av bebyggelsens utveckling de senaste 2 000 åren. Redan kring Kristi födelse sker det en tydlig befolkningsökning där gårdarna har legat på kanten av de sandiga plåtarna intill Lagan. Från Trulstorp i väster till Såghuset i öster har gårdarna varit utspridda med några hundra meters avstånd. Mönstret är likartat på norra sidan av ån där bebyggelsen har sträckt sig från Ösarp i väster fram till den gamla järnvägsbanken i öster. På flera platser har man uppfört riktigt stora hus där vissa av dem har varit närmare 40 meter långa. Till skillnad från bronsåldern kan vi nu även urskilja separata förrådsbyggnader där varje enskild byggnad har haft sin specifika funktion. Denna uppdelning kulminerar under vikingatid då den gårdsstruktur vi känner från historisk tid, helt har slagit igenom. Det mest framträdande exemplet utgörs av den vikingatiden gården vid Ösarp som, förutom själva boningshuset, bestod av ett par lador, en mindre förrådsbyggnad samt en smedja.

Trots Laholms strategiska läge är kunskapen om stadens äldsta historia mycket begränsad. Befästningen vid Lagaholm har anor tillbaka till 1200-talet likväl som namnet Köpinge tyder på en handelsplats som bör kunna föras tillbaka till vikingatid eller tidig medeltid. Även de äldsta delarna av kyrkan kan dateras till 1200-talet men därutöver finns inga arkeologiska belägg för en bebyggelse i anslutning till den nuvarande stadskärnan. De små undersökningar som genomförts visar på mycket begränsade lämningar och de fynd som påträffas är huvudsakligen från 1500-talet eller senare. Samtidigt tyder likväl kyrkans närvaro att platsen har varit av stor betydelse men kanske har det äldsta Laholm utgjort en samling gårdar snarare än en välstrukturerad stad. En annan förklaring till att spåren är så fåtaliga kan bero på de två förödande eldsvådor som drabbade staden på 1600-talet och mer eller mindre ödelade den.

Det är först från början av 1600-talet som de första kartorna ger oss en uppfattning av stadens utbredning och omfattning. Bilden visar en ansamling hus som sträcker sig från kyrkan och fram till torget. Mellan de båda samlingsplatserna sträcker sig en enda gata kring vilken husen ligger väl samlade. Från denna tidpunkt sker en successiv utvidgning av staden där man fortfarande kan ta del av en äldre stadsplanering i Gamlebyn.

Fornlämningar i trakten av Laholm

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

☐☐☐ ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

● ● Förehistoriska gravar

☐☐☐ ● Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

☐☐☐ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningsstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr	Fornlämningskategori
<i>Laholms stad</i>	
1	Gravhög, ”Mellanhög”
2	Gravhög samt flatmarksgrav
3	Gravhög
4	Gravhög, ”Billings hög”
5	Borttaget gravfält, bestående av 6-7 små gravhögar
6	Flatmarksgravar, s 2 stycken som undersöktes i början av 1950-talet.
7	Gravhög, ”Orlanders kulle”
8	Gravhög, numera borttagen
9	Gravhög
10	Gravhög
11	Gravhög
12	Gravhög, ”Snickers hög”
20	Fyndplats för tunnackig flintyxa
21	Fyndplats för tunnackig flintyxa
24	Stenåldersboplats
25	Stenåldersboplats
27	Stenåldersboplats samt uppgift om gravfält med flera skelett
28	Fyndplats för järnslag
29	Boplats från brons- och järnålder
30	Boplats från brons- och järnålder
31	Boplats från brons- och järnålder
32	Boplats från brons- och järnålder
33	Boplats från brons- och järnålder
34	Boplats från järnålder
35	Boplats från brons- och järnålder
<i>Laholms landsförsamling</i>	

16	Gravhög, ”Hune hög”
17	Gravhög, ”Kung Ises hög” samt rest sten
33	Gravhög
34	Gravhög
36	Gravhög
37	Gravhög
40	Gravhögar, 2 stycken
41	Gravhög
43	Gravhög
44	Gravhög
45	Gravhög, numera borttagen
58	Gravhög ”Äsprahögen”
59	Gravhög samt flatmarksgrav
84	Fyndplats för tjocknackig flintyxå samt Lihultsyxa
92	Stenåldersboplats
93	Stenåldersboplats
95	Stenåldersboplats
96	Stenåldersboplats
97	Stenåldersboplats
98	Stenåldersboplats
99	Boplats från jägarstenålder
108	Stenåldersboplats
109	Stenåldersboplats
113	Boplats från jägarstenålder
115	Stenåldersboplats med fynd av flintskärar samt skafthålsyxå av bergart
135	Boplats från jägarstenålder samt flatmarksgrav från yngre bronsålder
141	Boplats från bondestenålder
149	Stenåldersboplats
191	Boplats från brons- och järnålder
197	Boplats från järnålder
198	Boplats från jägarstenålder samt järnålder
199	Boplats från järnålder
200	Boplats från järnålder
201	Boplats från järnålder och tidig medeltid

205	Boplats från järnålder
209	Fyndplats för flintdolk
214	Stenåldersboplats

Kulturhistorisk beskrivning av Mellbystrand

Området kring Mellbystrand har under förhistorisk och historisk tid genomgått stora förändringar. Skiftningar i havsytan har ömsom medfört att trakten legat långt från havet och ömsom under vattenytan. De största förändringarna ägde rum under jägastenåldern då skillnaden mellan högsta och lägsta havsnivån uppgick till cirka 25 meter. För omkring 8000 år sedan lär man knappast ha kunnat se strandlinjen från dagens Mellbystrand då denna strandkant numera ligger på 15 meters djup. Den efterföljande värmeperioden resulterade i kraftig avsmältning av isarna och havsytan steg successivt. Vid övergången mellan jägar- och bondestenålder, för knappt 6000 år sedan, kulminerade avsmältningen och för södra Hallands vidkommande blev resultatet att strandlinjen kom att ligga 10 meter högre än idag. Med områdets exponerade läge mot Västerhavet har det med andra ord inte haft någon större attraktionskraft på människan, åtminstone under förhistoriens äldsta perioder. Undantagen utgörs av området kring Lagans utlopp i Laholmsbukten där man vid Snapparp har anlagt små jaktstationer. Under framför allt bondestenåldern har man kontinuerligt kommit tillbaka till samma plats för att jaga såväl säl som större landlevande djur såsom kronhjort och rådjur. Men även några hundra meter längre uppströms, ungefär där Smedjeån rinner ut i Lagan, finner man spåren efter mindre jaktstationer eller boplatser. Något längre söderut finns ytterligare en boplats där fynden vittnar om en livlig aktivitet under större delen av den äldre stenåldern. När bosättningen har varit som mest intensiv har platsen utgjorts av en liten men väl skyddad havsvik.

För att ta del av en mer bofast befolkning får vi ge oss betydligt längre fram i tid. Tidpunkten kan förläggas till senare hälften av bronsålder, dvs. 1000 f. Kr., då arkeologiska iakttagelser vittnar om en febril verksamhet i närheten av nuvarande Södra Mellby. Från en undersökning i anslutning till motorvägen fann man ett stort antal härdar men också rikligt med årderspår under ett tunt flygsandslager. De små åkrarna har täckt en yta av åtminstone 400 meter som legat i direkt anslutning till bronsåldersgården. Etableringen har sannolikt inte varit den bästa då platsen överges efter några generations flitigt brukande av platsen. Istället tycks det som att man väljer att flytta längre bort från kusten. Kring århundradena före Kristi födelse återfinns bebyggelsen kring Smedjeån och vidare österut. Spåren ger sig tillkänna via ett par huslämningar men ännu mer påtagligt via ett gravfält strax norr om Mellby kvarn. Totalt blottades tio gravar som samtliga innehöll brända ben från såväl vuxna individer som barn. Själva gravsättningen skiljer sig delvis åt då benen från vissa individer har lagt ned i ett keramikkräsl medan andra enbart lagts ned i en grop i marken. Gravfältet har huvudsakligen utnyttjats under de första århundradena före Kristi födelse men man fortsätter även att använda platsen under det första århundradet av vår tideräkning.

Fortsättningen av den förhistoriska och historiska utvecklingen sker nu i samma område där Trulstorp framstår som den egentliga centralorten. Under järnåldern utökas antalet gårdar där de flesta har legat på kanten av Lagans dalgång. Men det finns dock ett dokument som berättar att det i anslutning till det ursprungliga Mellby skall ha funnits ett stort antal bautastenar men att man röjt undan dem redan vid början av 1800-talet. Beskrivningen skulle i så fall kunna tolkas som att Mellby by redan var etablerad under vikingatid. Om så är fallet

har det funnits två vikingatida och medeltida byar mellan Laholm och havet, dvs. Trulstorp och Mellby. Kanske är det också här vi skall se ursprunget till ortnamnet Mellby vilket betyder den by som ligger mellan två vedertagna och accepterade platser. Platser som kan vara synonymt med havet och staden.

Etableringen av Mellbystrand är dock av mycket ungt datum och kan väl i första hand knytas samman med badlivet som har sin början vid slutet av 1800-talet. Innan dess har stränderna huvudsakligen fungerat som ett böndernas resursområde där de hämtat tång för att gödsla de sandiga och magra åkrarna.

Fornlämningar i trakten av Mellbystrand

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

▤▤▤ ↓ Boplats från sten,- brons- och järnålder

•● Förehistoriska gravar

▤▤▤• Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

▤▤▤ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr

Fornlämningsskategorier

Laholms landsförsamling

124	Stenåldersboplats
131	Fyndplats för tjocknackig flintyxa
132	Stenåldersboplats
134	Stenåldersboplats
193	Boplats från brons- och järnålder samt fossila odlingslämningar i form av årderspår
201	Boplats från vikingatid och tidig medeltid
202	Stenåldersboplats och gravfält från äldre järnålder 500 f. Kr. – 0
203	Boplats från äldre järnålder, 500 f. Kr. – 0
216	Boplats från brons- och järnålder

Kulturhistorisk beskrivning av trakten kring Mästocka

Trakten kring Mästocka kan ur ett förhistoriskt och medeltida perspektiv, karaktäriseras som mer eller mindre obygd. Den enda registrerade lämningen består av en fyndplats där man hittar en tjocknackig flintyxa som då, indirekt, berättar att någon eller några personer har varit i trakterna av Bäckamot för cirka 4 500 år sedan. I övrigt lyser de forntida spåren med sin frånvaro och det är först i historisk tid som de åter ger sig tillkänna. Källmaterialet består av två vitt skilda företeelser. Det mest konkreta finns att beskåda ett par kilometer söder såväl som väster om samhället. Här ligger sammanlagt fem slagggvarp vars närvaro vittnar om den rikedom som befolkningen utvann ur småsjöar och myrmarker. Storleken på varje enskilt slagggvarp låter påskina att man kunnat utvinna åtskilliga järn innan de enskilda platserna har övergivits.

Ett mer indirekt källmaterial utgörs av ort- och gårdsnamnen där tolkningen av dess slutled ger tydliga fingervisningar om traktens förhållandevis unga ianspråktagande. De flesta namnen har en slutändelse som innehåller ordet – hult och – red vilka huvudsakligen kan tillskrivas den sena medeltiden, alltså kring 1300-talet eller senare. Tidpunkten sammanfaller något sänär med det första skriftliga omnämmandet av Mästocka vilket går tillbaka till år 1470.

Mycket talar för att tillblivelsen av Mästocka skall sättas i samband med de ökade kommunikationerna under medeltid. Platsen blev då en viktig mötesplats där vägen mot Vrå och Småland korsade en inre transportled från Knäred och vidare norrut mot Breared. Att vägarna har haft en större dignitet visar postamentet till en milsten som står längs vägen mot Veinge.

Det isolerade läget medförde även att man lät uppföra ett kapell så att man slapp ifrån de långa resorna till Veinge kyrka. Efter ett beslut i kyrkorådet år 1875 stod kapellet invigningsklart tre år senare.

Fornlämningar i trakten av Mästocka

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

▣▣▣ ↓ Boplats från sten,- brons- och järnålder

•● Förehistoriska gravar

▣▣▣ Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

▣▣▣ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr	Fornlämningstyp
--------	-----------------

46	Slaggvarp
----	-----------

49	Slaggvarp
----	-----------

118	Postament till milsten
-----	------------------------

167	Slaggvarp
169	Slaggvarp
172	Plats för borttagen milsten
173	Slaggvarp
174	Fyndplats för tjocknackig flintyxa

Kulturhistorisk beskrivning av Ränneslöv socken

Trakten kring Ränneslöv har en tämligen skiftande förhistoria, ömsom är indikationerna rika och ömsom är det förhållandevis sparsmakade. Trots närheten till Smedjeån lyser stenålderns boplatser med sin frånvaro vilket är något anmärkningsvärt. Sannolikt finns det trots allt en eller flera stenåldersboplatser men att de förblir okända kan bero på tidpunkten när Riksantikvarieämbetet genomförde sina inventeringar i området. Har de skett under sommarhalvåret är det liktydigt med besådda marker och inget går att finna. Utifrån topografin i området bör det alltså finnas flera boplatser men som läget är nu består de mänskliga spåren från stenåldern endast av några sten- och flintyxor som påträffats i markerna. Det mest intressanta fyndet gjordes för mer än 70 år sedan då fem slipade flintyxor påträffades i en fuktig sänka strax söder om Värestorp. Samtliga yxor låg tillsammans vilket tyder på en medveten handling där man sökt hjälp hos högre makter.

Sammansättningen av övriga stenåldersfynd visar att de mer eller mindre representerar samtliga perioder under bondestenåldern men där de yngsta perioderna är rikligast förekommande.

Bronsåldern ger sig tillkänna genom de gravhögar som ligger på ömse sidor av Smedjeån. Den största anhopningen förekommer söder om ån där området öster om Värestorp skall ses som den centrala platsen i trakten. Idag kan man urskilja fem gravhögar men antalet har åtminstone varit det dubbla. Vid slutet av 1800-talet omnämns att ett par av högarna har varit utsatt för skattgrävning och är delvis förstörda. Närmre ån finns ytterligare gravhögar som mer eller mindre vilar på kanten till ådalgången. Den norra sidan är närmast en spegelbild av den södra där några få högar ligger längs kanten av dalgången medan majoriteten har en mer tillbakadragen placering. Liksom på sydsidan har man här gått hårt åt högarna då det finns uppgifter om att åtminstone tre stycken har grävts bort under historisk tid.

Järnåldern är för Ränneslövs vidkommande en okänd period. Namnet i sig, Ränneslöv, ger dock tydliga signaler om att trakten har hyst en eller flera gårdar allt sedan tidig järnålder. Slutledet –löv är, tillsammans med –lev och –inge, de äldsta och kan föras tillbaka till tiden kring Kristi födelse.

Att kunskapen kring järnåldern är obefintlig beror till stora delar på de begränsade arkeologiska insatser som skett i området. Från denna period finns knappast några synliga lämningar bevarade utan det mest döljer sig under mark. Här finns spåren efter de hus som stått på platsen men också rester efter eldstäder samt fragment av människornas redskap och husgeråd. Att dessa spår verkligen förekommer besannades vid en mindre arkeologisk undersökning som gjordes utmed landsvägen strax öster om samhället. I de små smala schakt

som öppnades kunde arkeologerna dokumentera vad som sagt här ovan.

Samma gäller för området kring Vårestorp där arkeologiska insatser har visat på mer omfattande lämningar från såväl brons- som järnålder.

Från historisk tid återstår endast kyrkan kring vilken byn låg samlad. Vid slutet av 1700-talet fanns det 10 gårdar vars tomter sträckte sig några hundra meter utmed vägen som leder ned mot Ränneslövs mölla. I den andra ändan av byn och i anslutning till Smedjeån finns ett område som kallas för "Krigsdalen". Enligt fornminnesregistret finns där ett cirka 130 meter långt, 10-15 meter brett och 1,2 meter djupt dike. Enligt traditionen skall diket härledas till de svensk-danska krigerna då det fungerat som skyttevärn. Men skall sanningen fram, får man nog skrinlägga den tolkningen då skyttevärn knappast lades upp- eller nedför sluttningar. Den mest troliga förklaringen syns via äldre lantmäterikartor. Så långt tillbaka som de berörda krigerna har området varit liktydigt med en av de bättre platserna att passera över ån. I mer än 300 år har människorna vandrat eller kört sina foror längs samma sträckning vilket resulterat i en halv väg av magnifika mått.

Fornlämningar inom Ränneslövs socken

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socknen och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

 ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

 • Förhistoriska gravar

 • Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

 Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ Fornlämningskategori

nr

7 Gravhög, numera borttagen

8 Gravhög

10 Gravhög

11 Gravhög, numera borttagen

12 Gravhög, numera borttagen

13 Gravhög, numera borttagen

14 Gravhögar, 2 stycken

15 Gravhög

16 Gravhög

17 Gravhög

18 Gravhög, numera borttagen

19 Gravhög, numera borttagen

20	Gravhög, numera borttagen
21	Gravhögar 3 stycken, varav 2 stycken är borttagna
22	Gravhög
23	Gravhög
51	Stenåldersboplats
54	Plats med tradition. "Krigsdalen" som skall utgör skyttevärn från svensk-danska krigsen men som i realiteten är en markant hålväg.
58	Boplatslämningar bestående av en härd. Sannolik datering till järnåldern.
59	Boplatslämningar bestående av 9 härdar samt keramikskärvor vars form och karaktär daterar dem till järnåldern.
109	Gravhög, numera borttagen
110	Gravhög, numera borttagen
111	Gravhög, numera borttagen
115	Gravhög, numera borttagen

Kulturhistorisk beskrivning av trakten kring Skogaby

För en utomstående framstår Skogaby som det område där förändringarnas vindar har dragit hårdast fram. Det som idag framstår som tätort är helt och hållet ett resultat av järnvägen mellan Halmstad och Markaryd. Innan dess utgjorde området delar av Norra Kattarps inägomark och hade således ingen samhörighet med Skogaby. Istället var den ursprungliga byn Skogaby belägen mer än tre kilometer nordväst om stationsområdet och den bebyggelse som nu bär dess namn.

Ur ett arkeologiskt perspektiv bildar området kring Skogaby gränsen mellan det fornlämningsrika kustområdet och det mer eller mindre fyndtomma inlandet. Gränsen är nästan knivskarp där Gatesjön och Kårarpsjön bildar den slutliga barriären.

Trakten kring Skogaby har i de äldsta tiderna präglats av Lagan och dess attraktionskraft på nomadiserade jägar/samlarfolk som kom att vistats i området. Framför allt är det området kring Södra Kattarp som utgjort den stora magneten och anledningen skall säkert sökas i att just här har det varit optimalt för de större bytesdjuren att passera över ån. Längs en sträcka på några hundra meter ligger här flera boplatser vars datering visar att man återkommit till platserna under hundratals år.

I och med introduktionen av åkerbruk och boskapsskötsel tycks det ske förändringar i området. Vadstället vid Södra Kattarp fungerar fortfarande som jaktstation men övriga fynd lyser mer eller mindre med sin frånvaro. Istället får vi ge oss längre västerut för att lokalisera mer permanenta boplatser, framför då kring Veinge och Lejeby.

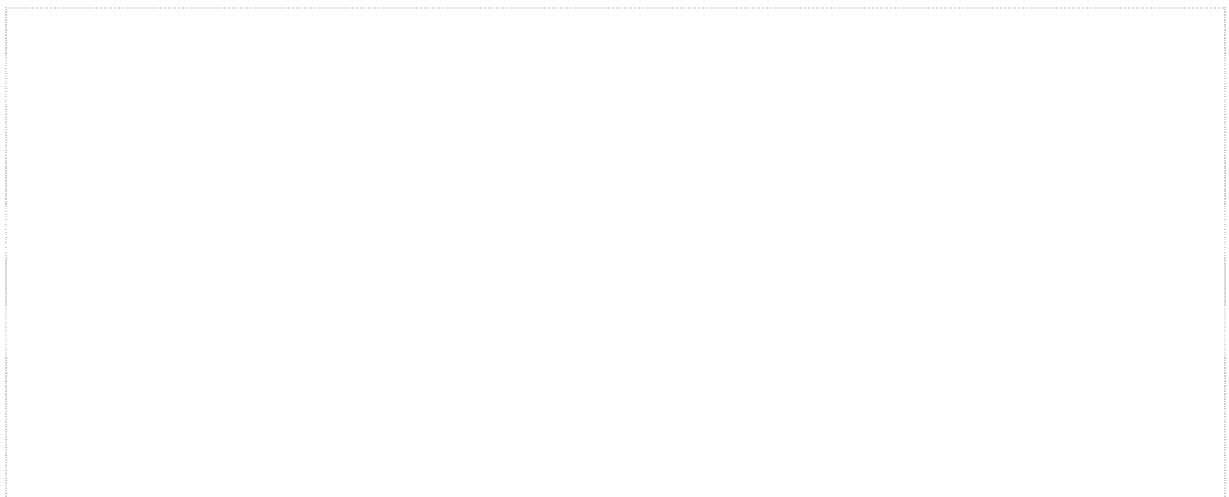
Under bronsåldern ökar antalet lämningar något men till skillnad från de mer kustnära regionerna är det omöjligt att urskilja några mer centrala platser utan spåren finns spridda

över stora ytor. Framför allt är det gravarna som förmedlar budskapet om människans närvaro. Sydväst om Skogaby finns det uppgifter om två lokaler där det har legat gravar. Den ena var en gravhög som grävdes bort i början av 1900-talet. Fynden bestod av keramikkrärl i vilka det låg brända ben. På den andra platsen påträffades också ett keramikkrärl med brända ben men till skillnad från föregående plats har det här varit fråga om ett litet gravfält där urnorna sats ned i små gropar i marken. Västerut från Skogaby finns ytterligare gravar som kan tillskrivas bronsåldern. De flesta består av gravhögar men en bit från Furulund ligger även det enda gravröset i området, "Ebbarpshög". Några hundra meter från dessa gravar och på krönet av en höjdrygg finns ett större, jordfast block som under bronsålder eller äldsta järnålder har varit samlingspunkt för kultiska ceremonier. På blocket finns ett 30-tal skålgropar som alla spelat en viktig roll i att åkalla stöd från högre makter. Genom stormen Grudruns får man idag en uppfattning om platsens monumentalitet då sikten är fri ända ut till havet.

I och med järnåldern tycks det återigen ske en förändring kring Skogaby. Folket väljer nu att återigen rikta blickarna längre västerut och det är först i anslutning till det ursprungliga Skogaby som spåren ger sig tillkänna. Framför allt genom små, flacka stensättningar där gravgåvorna kan tidfästa begravningarna till århundradena kring Kristi födelse. Arkeologiska undersökningar i samband med ombyggnaden av väg 117 visar att människorna byggt sina hus på de små, men väldränerade höjderna vid Skogabysjön men också längre västerut.

I detta område finns även indicier för en medeltida bebyggelse som mycket väl kan vara föregångaren till den ursprungliga byn Skogaby som vid mitten av 1800-talet bestod av ett tiotal gårdar samt några torp. Idag är det svårt att bilda sig en uppfattning av den äldre bystrukturen då laga skift resulterade i att flera av gårdarna erhöll sina skiften utanför den egentliga bykärnan.

Ett speciellt fynd från Skogaby tilldrar sig ett extra intresse. För mer än 40 år sedan fann man närmare 80 silvermynt i närheten av Gamlegårdssjön. Mynten dateras till sent 1300-tal och tidigt 1400-tal och är huvudsakligen präglade i Tyskland. Mynten påträffades tillsammans vilket tyder på att de grävts ner eller gömmts undan för att senare plockas upp igen. Oftast sker en sådan handling i anslutning till det egna boendet men idag finns inget som vittnar om det på platsen. Tar man då sjönamnet i beaktande berättar den att sjön ligger i anslutning till den gamla gården, dvs. någonstans i närheten kan en tidig föregångare till dagens befintliga byar finnas.

Fornlämningar i trakten av Skogaby

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

▣▣▣ ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

● ● Förhistoriska gravar

▣▣▣▣ Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

▣▣▣ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr Fornlämningskategori

Laholms lfs

64	Gravhög, numera borttagen
65	Flatmarksgrav, borttagen
77	Stenåldersboplats
79	Stenåldersboplats, undersökt
146	Gravhög samt stensättningar, 2 stycken

Veinge socken

97	Gravröse, "Ebbarpshög"
98	Gravhög, "Lommakull"
108	Gravhög, "Svejsbjär"
109	Skålgropssten innehållande 30 skålgropar
120	Fyndplats för silverskatt, cirka 80 silvermynt från 13- och 1400-talet
143	Stensättningar, 2 stycken
146	Gravhög
150	Stensättning

Kulturhistorisk beskrivning av Skummeslöv socken

Under långa tider har trakterna kring Skummeslöv varit påverkade av havet. Förändringar i havsnivån har under vissa tider medfört att trakten, mer eller mindre, varit kringgärdad av vatten medan man under andra tider haft betydligt längre till strandlinjen än idag. För omkring 8 000 år sedan fick man vandra åtskilliga kilometer västerut för att skåda havet och om traktens invånare tappat något föremål i strandkanten får man idag dyka ner på 15 meters djup för att finna dem. Därefter sker en successiv landhöjning som kulminerade samtidigt med att människan övergick från en ekonomi baserad på jakt och insamling till att huvudsakligen

ägna sig åt åkerbruk och boskapsskötsel. För omkring 6 000 år sedan stod havsytan cirka 10 meter högre än idag och den lilla höjdrygg på vilket bykärnan vilar, var då ett större näs som sköt ut i Kattegatt. Spåren efter stenålderns människor ger sig idag tillkänna genom de flintföremål som plöjs upp på åkrarna. Alldeles väster om kyrkan återfinns en större boplatz vars redskapsinventarier visar att platsen haft en stor attraktionskraft på människorna under såväl jägarstenåldern som de tidigaste faserna av bondestenåldern. Därutöver finns det uppgifter i fornminnesregistret om att enstaka flint- och bergartsyxor samt någon flintdolk har påträffats i trakterna. Men tyvärr är det väl så att de flesta fynd som hittas i markerna aldrig kommer museerna tillkänna utan fortfarande ligger kvar på gårdarna. För att berika bilden kring människans närvaro skulle säkerligen en systematisk inventering ge goda resultat.

Det sparsmakade fornlämningsbeståndet fortsätter även under bronsålder och det enda konkreta belägget för människans närvaro består av ”Mulehög” vars karaktäristiska konstruktion kan tillskrivas den första hälften av bronsålder, dvs. 1500 – 1000 f. Kr. Därutöver finns en markering på en äldre lantmäterikarta som kan tolkas som att det alldeles söder om kyrkan skall ha funnits ytterligare en gravhög.

Från andra håll inom Skummeslöv finns äldre uppgifter där framför allt Viktor Ewald låter berätta att han kallats ut för att ge sin syn på keramik och redskap som plöjts upp. Just det faktum att man på åtminstone tre platser dokumenterat en fyndsammansättning som består av såväl keramikkarl och brända ben tyder på gravar som kan tillskrivas den senare hälften av bronsålder, dvs. 1000 – 500 f. Kr. Det finns med andra ord flera bortodlade lämningar som visar på en kontinuerlig bosättning under hela bronsåldern. Bosättningarna gav sig framför allt tillkänna genom de omfattande arkeologiska undersökningar som utfördes i samband med infrastruktursatsningarna på 1990-talet. Såväl väster som öster om Skummeslövs kyrkby blottades spåren efter flera gårdar som kunnat knytas till senaste delen av bronsåldern men framför allt äldre järnåldern. Bebyggelsen under bronsålder är tämligen sporadisk med någon enstaka gård men strax före Kristi födelse tycks det ske en markant befolkningstillväxt i området. På de flesta boplatserna fanns avtrycken efter de mänskliga boningarna som gav sig tillkänna via alla de gropar som grävts för att stabilisera husens bärande träkonstruktioner.

Den största bebyggelsekoncentrationen har legat strax väster om kyrkan där det funnits åtminstone ett par gårdar. Gårdarna har legat kvar på ungefär samma ställe under flera hundra år. Emellanåt har husen byggts om men man har under hela tiden hållit kvar vid samma byggnadsstil. Just här är det liktydigt med att husen har varit kring 20 meter långa och 5-6 meter breda. Men även inne i det nuvarande samhället dyker spåren efter forntidens människor upp. I samband med husbyggnation vid mitten av 1900-talet fann man flera eldstäder som var nedgrävda i marken. Tidpunkten för iakttagelserna var långt före den moderna arkeologin intåg och därför gjordes inga ytterligare insatser på plats. Men eldstäder är den lämning som mest förknippas med själva boplatzen eller gården vilket otvetydigt för tankarna till ytterligare en järnåldersgård.

Bland fynden från den stora undersökningen väster om kyrkan finns några glaspärlor vars tidfästelse kan hänföras till vikingatid. Fynden som låg i ett samlat kulturlager visar att det strax innan kyrkan byggdes har legat en eller flera gårdar i den omedelbara närheten.

Tack vare den sandflykt som förorsakat stora problem under historisk tid har man även kunnat dokumentera rester efter forntidens åkrar. På två platser där Västkustbanan nu går fram har man under brons- eller järnåldern luckrat upp jorden med hjälp av årdrar. Spårens diagonala mönster visar att uppluckringen av jorden har skett genom att köra med årdern diagonalt över

de små åkerlappar som legat på några hundra meters avstånd från gårdarna.

Den historiska utvecklingen av byn följer till mångt och mycket vad som är känt från andra platser i Halland. Det vill säga allt sedan kyrkan byggdes har byn legat kvar på samma plats med gårdarna samlade såväl norr som nordost om kyrkan. Först i samband med laga skifte sker en uppluckring av bystrukturen och gårdarna sprids över ett större område. Den kanske största skillnaden är att när väl järnvägen drogs fram placerades stationen i anslutning till byn vilket fick till följd att någon egentlig uppdelning i kyrkby och stationssamhälle aldrig blev genomförd.

Till slut kan man fråga sig varför det finns så få lämningar från forntida dagar i trakten kring Skottorp. Som nämnts tidigare kan en förklaring vara att det intensiva jordbruket förstört mycket av de lämningar som funnits ovan mark. Mer troligt är dock att det vi ser också ger en representativ bild av människans närvaro under såväl, sten-, brons- och järnålder. Utifrån de kända kommunikationslederna genom Halland ligger Skottorp som en isolerad enklav bortom de stora vägstråken. Stensåns breda åfåra har under större delen av vår forntid varit alltför bred att ta sig över i de mer kustnära regionerna utan den viktigaste passagen har tidigare varit i anslutning till Hasslövs kyrka. Därifrån har de haft en nästan nord-sydlig sträckning upp mot Laholm där passagen över Lagan har funnits. Först under historisk tid har Stensån blivit passerbar vilket möjliggjorde att den stora landsvägen kom att passera genom Skottorp. Namnet Pråmhuset förstärker också antagandet att man aldrig har kunnat förlita sig på att vada över ån på denna plats utan det är först när resandet skjuter fart som man också låter förlägga en färja till denna plats.

Fornlämningar inom Skummeslöv socken

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

 ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

•● •Förhistoriska gravar

 •Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

 Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr Fornlämningsskategorier

2	Gravhög från bronsålder, ”Mulehög”.
3	Gravfält? Viktor Ewald fann här ett keramikkrärl med några enstaka brända ben.
6	Gravfält? I området har man funnit keramikkrävor och brända ben som kan tyda på ett bortschaktat gravfält. Formen på keramiken kan tillskrivas yngsta bronsålder, dvs. 700 – 500 BC.
7	Boplats med fynd av en härd.
8	Gravfält? Fynd av brända ben och krukskrävor inom ett 30 meter stort område.
9	Boplats, två parallella rader med härdar. Fyra härdar i respektive rad.
10	Fyndplats för flintdolk.

11	Fyndplats för tunnackig flintyxa.
14	Fyndplats för flintdolk.
15	Fyndplats för tunnackig flintyxa samt en Lihultsyxa.
16	Fyndplats för tjockackig bergartsyxa samt spjutspets av flinta.
17	Fyndplats för bergartsyxa från bronsålder.
20	Plats för borttagen hög? Enligt äldre kartor skall det finnas en markering på denna plats som påminner om en hög.
21	Fyndplats för håleggad flintyxa.
22	Boplats från yngre bronsålder och äldre järnålder (1000 BC – 0). På platsen har legat ett hus från bronsålder och fyra hus från järnålder. Fynden bestod av flinta, keramik, slagg och brända ben.
24	Medeltida gårdsläge, fynd av keramik från 13- 1700-talet
23, 26, 27 och 28	Boplatslämningar med fynd från mesolitikum (jägerstenålder) bronsålder, järnålder samt vikingatid. Åtskilliga huslämningar från framför allt äldre järnålder (500 BC – 500 AD).
29	Boplats med fynd av flinta, keramik och brända ben.
30	Boplats med fynd av flinta och slagg.
31	Område med årderspår samt fynd av flinta och keramik.
32	Boplats, daterad till yngre bronsålder – förromersk järnålder (1000 BC – 0).
33	Område med årderspår.
34	Boplats, fynd av keramik.

Kulturhistorisk beskrivning av trakten kring Vallberga

Tätorten Vallberga har en tämligen ung historia och sammanfaller med järnvägsetableringen under 1800-talets senare del. Innan dess fanns knappt någon bebyggelse i området utan de närmsta tätorter eller byar var Kövlinge, Skummeslöv, Ränneslöv och Laholm. Hur området gestaltade sig innan järnvägen kom till platsen är föga känt då det inte finns några äldre kartor men det mest sannolika är att bebyggelsen har varit koncentrerad till landsvägen och passagen över Edenbergaån.

Vallberga tycks även ligga avsides från de mer fornlämningsrika trakterna kring Ränneslöv och Laholm. Trots att stora delar av området kan karaktäriseras som fullåkersbygd är lösfynd från stenålderns mycket begränsad. Om det sen är med sanningen överensstämmande eller det trots allt finns föremålssamlingar på gårdarna får dock vara osagt. Registrerade fynd ger sig först tillkänna i trakten av Ränneslöv samt vid Kövlinge. På sistnämnda plats består de av så kallade skafthålsyxor vars dateringen kan föras cirka 3500 år tillbaka, dvs. ungefär vid övergången mellan sten- och bronsålder. Fynden faller då väl samman med de gravar som finns runt Kövlinge där ett par bronsåldershögar ligger i blickfånget på krönet av den lilla sandåsen. Runt Kövlinge ligger ytterligare två gravhögar som visar att just denna del av trakten har attraherat dåtidens människor. Alldeles ute vid landsvägen fanns tidigare ett grustag där man hämtade behövligt fyllnadsmaterial. I början av 1900-talet kunde man i slänterna av grustaget iaktta små svarta fläckar. Den flitige hembygdsforskaren Viktor Ewald

undersökte dessa fläckar och konstaterade att de utgjorde små brandgravar som blottats i samband med täktverksamheten. De enstaka fynd han fann visade att gravar har ungefär samma ålder som gravhögarna. Det har med andra ord funnits såväl ett gravfält där man mycket tydligt visat var de döda lagts till vila likväl som ett gravfält med små, anonyma gravar.

Från yngre tider tycks trakten kring Vallberga varit mer eller mindre jungfrulig mark utan det mest sannolika är att den åter blommat upp när de stora kommunikationsstråken fick sin mer kustnära dragning. Innan dess har det varit Ränneslöv som utgjort centralorten då den forntida "Riksvägen" hade en mer östlig sträckning från Hasslöv till Laholm.

Fornlämningar i trakten kring Vallberga

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

▣▣▣ ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

● ● Förhistoriska gravar

▣▣▣ ■ Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

▣▣▣ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr	Fornlämningskategori
1	Gravhögar, 2 stycken
2	Stensättning
3	Gravhög
4	Uppgift om flatmarksgravar

Kulturhistorisk beskrivning av Veinge socken

Området kring Veinge uppvisar i stora drag samma händelseförlopp som beskrivits för Laholms kommun, dvs. stenåldern ger sig tillkänna via lösfynd och flintförekomster i marken medan den mänskliga närvaron under brons- och i viss mån järnåldern, syns via det rika gravbeståndet.

Den stora skiljelinjen är och tycks alltid ha varit, Vessingeån vars djupa fåra och dalgång fungerat som en tydlig barriär. På ömse sidor av ån ligger de två ursprungliga byarna, Veinge och Vessinge kring vilka fornlämningarna grupperar sig likt en spegelbild av varandra. På norra sidan av ån ligger stenåldersboplatserna längs den norra kanten av dalgången medan boplatserna på Vessingesidan flankerar den södra sidan. Fynden på huvuddelen av boplatserna är oftast av allmän karaktär vilket försvårar en närmare precisering i tid men sannolikt bör de flesta härröra från neolitikum (bondestenålder). Av de lösfynd som finns på gårdarna tycks det som att hela neolitikum finns representerad, dvs. från omkring 4000 f. Kr. och fram till att bronsåldern ger sig tillkänna, 1800 f. Kr.

Den i särklass mest spännande lämningen från Veinge och stenåldern är Vessingehögen som undersöktes i början av 1920-talet av T. J. Arne, en arkeolog som under denna tid genomförde ett stort antal undersökningar i Halland. Anledning till undersökningen var att studera bronsålderns gravskick men när väl arbetet pågått en tid blev högens komplexitet allt tydligare. Högen representerade egentligen tre skilda tidsperioders gravskick då man längst ner fann spåren efter en gånggrift som vid slutet av stenåldern förstördes när man lätt anlägga en hällkista på samma plats. Som byggnadsmaterial för hällkistan använde man gånggriftens stora stenar. I hällkistan fanns rester efter 5 eller 6 förmultnade skelett och som gravgåvor hade dessa personer fått med sig flintdolkar, pilspetsar samt skifferhänge för att säkra färden till dödsriket.

I och med bronsåldern sker en markant befolkningsökning där Veinge socken framstår som ett av södra Hallands mest livfulla och betydande område. Även om det försvunnit ett stort antal gravhögar ligger de kvarvarande likt ett pärlband på de mest framträdande höjderna. I grova drag är högarna placerade i fyra, mer sammanhängande koncentrationer. En av dem återfinns norr och öster om Veinge kyrkby medan en andra koncentration finns i anslutning till det nuvarande stationssamhället och ned mot Lilla Tjärby. Den tredje anhopningen är centrerad kring Skogabys ursprungliga läge medan den fjärde återfinns längre västerut i riktning mot Tjärby kyrka, Elestorp och Daggarp. De två största koncentrationerna utgörs återigen av områdena i anslutning till de "ursprungliga" byarna Veinge och Vessinge där den varierande jordmånen kring ån varit optimal för såväl åkerbruk och boskapsskötsel. Intressant med högarna i dessa områden är att flera av dem har egennamn som Ängabjärshögen, Dynahög, Slipes hög och Myllehögen kring Vessinge och Villhög, Vinghög och Bollahögar kring Veinge kyrkby.

Av äldre handlingar framgår att minst 20 gravhögar har schaktats bort under de senaste 200 åren och här, liksom på andra platser, tycks mycket ha skett i samband med laga skifte då en och samma fastighet tilldelades marker som även omfattade flera gravhögar. Många gånger har inte destruktionen varit ett resultat av skattletning utan man har använt högens fyllnadsmaterial som jordförbättringsmedel. Då högarna huvudsakligen har varit uppbyggda av grästorvor blev de ett ypperligt komplement på de annars sandiga och magra jordarna.

Parallellt med gravsättningar i högar har vi på flera platser funnit spår efter små flatmarksgravfält. Efter kremeringen, som var det gällande gravskicket under större delen av bronsåldern, samlades de brända benen samman i ett keramikkräsl som grävdes ner i marken. På ett par platser finns uppgifter om att man vid jordbruksarbeten plöjt upp både keramikkräslor och brända ben. Bland annat finns ett område ett par kilometer väster om kyrkbyn som mycket väl kan rymma åtskilliga gravar. Likaledes finns uppgifter om små bronsföremål som hittats i samband med jordbruksarbeten och som även de är en indikator för gravar.

Var människorna har bott är däremot helt okänt i Veinge socken och den främsta orsaken är att exploateringstrycket aldrig har varit av den omfattning att vi genomfört några arkeologiska undersökningar. Men även i detta sammanhang utgör gravhögarna ett tämligen gott underlag för att återskapa bebyggelsen under bronsåldern. Tesen "här vill jag leva, här vill jag dö" kan även appliceras på människorna i gångna tider och de gårdar som funnit för mer än 3000 år sedan har legat inom några hundra meters radie från högarna. Även om det inte finns några synliga spår efter dessa gårdar kan ett vaksamt öga likväl spåra dem. Mest iögonfallande är resterna efter alla eldstäder som också har innefattat ett stort antal skörbrända stenar. Eftersom de ligger precis under markytan plöjs stenarna fortfarande upp och ligger blottade i den nyplöjda åkern. Samma förfarande gäller för keramiken där kräslor från kok- och förrådskräslor

fortfarande ligger kvar på den forna gårdsplanen.

Tiden omkring 500 f. Kr. utgör startpunkten för järnåldern och med ens blir spåren efter människorna allt färre. Förändringar i gravseder gör att man successivt begraver sina döda anförvanter utan synliga gravmonument. Visserligen har man också nu synliga och motståndskraftiga monument såsom resta stenar, domarringar, treuddar, järnåldersdösor samt små, flacka stensättningar men dessa är trots allt i minoritet. Likaledes tillverkas många av redskapen i järn vilka inte har samma motståndskraft som bronset utan förgås efter ett antal år i jorden.

I trakterna kring Veinge består de synliga lämningarna av gravfältet på Örelid samt ett par domarringar öster om kyrkby (Raä 21 och 24). Undersökningar från andra platser gör gällande att domarringen är en gravform som kan tidfästas till århundradena efter Kristi födelse. Namnet har inget med domarsäte att göra utan det är en benämning som först kommit att anammas under senare tid, dvs. 17- och 1800-talet där kanske nationalromantikerna haft den största inverkan i att befästa lämningens funktion. Det gäller också i Veinge där en av domarringarna kallas för "Jättatinget".

En av gravformerna är stensättningen men dilemmat med denna konstruktion är att den lika ofta innehåller gravar från bronsåldern som från järnåldern. Ett dateringskriterium, om än något osäkert, är att se till hela fornlämningsbilden i ett område. Desto mer homogent desto säkrare kan man knyta en specifik gravtyp till en viss tidsperiod. Förhållandet gäller här trakterna kring Skogaby där det finns ett stort antal stensättningar medan de traditionella gravhögar inte är lika frekventa som i anslutning till Veinge. Ett par arkeologiska undersökningar av stensättningarna har kunnat tillskriva dem de äldre faserna av järnåldern och utifrån dessa två argument kan man dra slutsatsen att det skett en successiv, östlig expansion under järnåldern.

Som ett komplement i den kronologiska diskussionen kan vi ta hjälp av ortnamnen där slutledet kan bistå med ytterligare fakta. De äldsta ortnamnen innefattar slutleden -löv, -lev och -inge och kan följas tillbaka till äldsta järnålder. Namn som slutar på -by, -stad, -hem har en något yngre härkomst medan -ryd, -röd och -hult oftast förknippas med ett ursprung i medeltid eller historisk tid. Sett ur det perspektivet framstår återigen Veinge och Vessinge som de äldsta medan platser som Skogaby och Tjärby kan vara något yngre. Därmed är inte stegat alltför långt att våga tillstå att stensättningarna kring Skogaby kan placeras i ett järnålderskontext snarare att de skall föras tillbaka till bronsåldern.

Desto längre fram i tid vi kommer desto svårare blir det att beskriva händelseutvecklingen i ett område. Mycket består i att de skriftliga källorna är fåtaliga och synliga lämningar mer eller mindre lyser med sin frånvaro. På landsbygden är det oftast bara kyrkan som direkt talar för en medeltida bebyggelse. Men samtidigt visar det arkeologiska källmaterialen att rörelsemönstret har varit synnerligen begränsat och byarna har oftast legat på samma plats under långa tiden. För området kring Veinge betyder det att den samlade bebyggelsen har varit koncentrerade till byarna Veinge, Vessinge, Tjärby, Skogaby, Elestorp och Daggarp.

Det är först via laga skifte som den äldre bystrukturen successivt bryts upp. Föresatsen att samla gårdarnas olika skiften till ett sammanhängande område resulterar i att en eller flera gårdar tvingas att flytta ut från den ursprungliga bytomten. Följden blir då att avstånden mellan de enskilda gårdarna nu kunde bli åtskilliga hundra meter, från att tidigare legat mer eller mindre upptill varandra. Ännu större inverkan kom i samband med industrialismen och

satsningarna på järnvägar. Sträckningen av järnvägen kom många gånger att dras långt från den befintliga bebyggelsen vilket resulterade i att nya stationssamhällen uppstod. Exempel på detta fenomen är Veinge, Skogaby och Genevad som kom att anläggas långt från den ursprungliga bebyggelsen. Samtidigt blev kommunikationen en allt viktigare del av samhället och de nya stationsorterna kom att blomstra medan de ursprungliga centralorterna fick en alltmer undanskymd roll.

Fornlämningar inom Veinge och Tjärby socknar

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

 ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

 • Förhistoriska gravar

 • Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

 • Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

Fornlämningar inom Veinge socken

RAÄ nr

20, 25, 59, 178, 186, 187, 188, 192, 194, 199, 203, 207, 208, 212, 213, 214, 228, 230, 232, 234, 236, 237, 239, 242, 243, 246, 252, 256, 257 och 264.

Platser med tradition

11	”Döversten” eller ”Dövrasten” som är ett 14x8 meter stort flyttblock. Enligt traditionen var det en jätte på Hallandsåsen som skulle kasta en sten på kyrkan i Veinge. Han lade stenen i sitt strumpeband och kastade iväg stenen, men den klövs i två delar. Ena delen hamnade norr om byn och den andra i Skogaby (”Björkestenen”).
12	”Hallaberg” som enligt traditionen skall vara en gammal borg.
23	I området fann man på 1840-talet en silverskatt bestående av en silverkanna i vilken det låg ett 20-tal silvermynt, daterade till mitten av 1600-talet.
60	”Svensk- och danskgraven” som enligt traditionen skall vara lämningar från något av frihetskrigen. I verkligheten är de båda lämningarna kulthus som kan dateras till bronsåldern.

”Kapplehögen eller Kapellhögen” som i realiteten är en naturlig moränkulle. Enligt traditionen dansade man förr i tiden på midsommarafton på kullens topp. Flickorna gick då till Sankt Hans källa och offrade en peng. Senare på natten stod högen på guldfötter.

	Förhistoriska gravar
6, 7, 8, 17, 19, 22, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 73, 75, 76, 77, 82, 83, 86 och 90	Gravhögar
2 och 61	Stensättningar
21 och 24	Domarring
26 och 218	Flatmarksgravar
78 och 81	Gravfält
	Lösfynd
	Fyndplats för flintskära
182	Fyndplats för flintskära
210	Fyndplats för skafthålsyxav bergart
211	Fyndplats för tjocknackig flintyxav
215	Fyndplats för tunnackig och spetsnackig flintyxav
216	Fyndplats för skafthålsyxav bergart
247	Fyndplats för tunnackig flintyxav
248	Fyndplats för spetsnackig flintyxav och skafthålsyxav
253	Fyndplats för bronsyxav
255	Fyndplats för tunnackig flintyxav
265	Fyndplats för tunnackig flintyxav
286	Fyndplats för flintdolk
292	Fyndplats för skafthålsyxav bergart
294	Fyndplats för tjocknackig flintyxav
296	Fyndplats för skafthålsyxav bergart
297	Fyndplats för tjocknackig bergartsyxav
<i>Fornlämningar inom Tjärby socken</i>	
RAÄ nr	
	Förhistoriska gravar
10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 24, 27, 28, 29, 32, 34, 35, 36 och 40	Gravhög
31	Stensättning

33	Flatmarksgravar
37	Gravfält
	Plats med tradition
44	”Skåningahyttan”, en grotta där två hallänningar gömde sig en natt. De hade varit i Skåne och tröskat men på vägen hem hade danskarna slagit läger i närheten och blockerade vägen och hindrade därför männens hemresa. Dagen därpå kunde hallänningarna fortsätta sin resa och kom lyckligt hem.
	Lösfynd
50	Fyndplats för 2 skafthålsyxor av bergart

Kulturhistorisk beskrivning av Våxtorp socken

Trakten kring Våxtorp innehåller få registrerade fornlämningar. Oavsett vilken tidsperiod som studeras har området inte haft samma attraktionskraft som de mer kustnära regionerna. Kanske mest frapperande är den ringa mängd stenåldersboplatser då Stensån och dess mindre biflöden borde ha haft en större dragningskraft, åtminstone för den nomadiserade människorna under jägarstenåldern. I trakterna av Menlösa förekommer några enstaka lokaler utmed Utterbäcken och Menlösabäcken. Fynden är dock av allmän karaktär och kan inte härledas till någon specifik period utan de kan i realiteten vara från såväl jägar- som bondestenålder.

Antingen speglar det arkeologiska källmaterialet ett faktiskt förhållande eller så kan det också bero på bristande inventeringar. Men det finns likväl intressanta stenåldersfynd från Våxtorp. År 1933 uppmärksammades myndigheterna om en stenåldersgrav i samhällets östra utkant. Enligt uppgift skall det ha varit en stenkista från bondestenålderns sista fas. Det enda som fanns i kistan var en mindre mängd brända ben men de fynd man tidigare gjort på platsen (1 flintdolk och 1 skafthålsyxa) har kunnat datera graven. Bronsåldern ger sig tillkänna via den enda gravhög som finns i samhällets närhet. Idag är högen knappt en meter hög men den har varit betydligt högre och orsaken går att finna i att man så sent som vid början av 1900-talet odlade och plöjde upp på den flacka högen.

Såväl norr som öster om samhället finns fler gravar som visar på människans närvaro för cirka 3 000 år sedan. Två gravar har legat i anslutning till golfbanan men är numera bortschaktade medan ytterligare tre gravar är belägna strax söder om Skråmered. Åldern på dessa är mer svårbedömd då gravformen (så kallade stensättningar) förekommer under såväl bronsålder som en bit in i järnåldern.

I Menlösa har man funnit lämningar efter en vikingatida grav. Graven upptäcktes för mer än 80 år sedan och fynden samlades in av markägarens son. Det mest spektakulära fyndet utgjordes av ett treflikigt spänne av brons men det fanns även fragment av ett keramikkräsl samt brända ben. Allt detta vilade på en väl lagd stenpackning, några decimeter under mark.

I Skråmered och i direkt anslutning till Smedjeån samt vid Egla finns några block med

sliprännor. Funktionen har varit och är fortfarande omdiskuterade och egentligen har man fortfarande inte någon klar bild av dess funktion. Det minst sannolika är dock att de skall ha utnyttjats för att slipa svärd eller andra större skärande redskap eller vapen. Likaledes är dateringen okänd och i nuläget finns inga belägg som understryker ett förhistoriskt ursprung.

I anslutning till Vallen och på näset mellan Stegasjön och Storsjön skall det ha funnits en avrättningsplats. Enligt traditionen har vattennivån varit högre i sjöarna vilket haft som följd att avrättningsplatsen har legat på en ö i de sammanflutna sjöarna.

Den historiska utvecklingen av byn skiljer sig betydligt från vad som är känt från andra platser i Halland. Under normala omständigheter har kyrkan varit belägen i direkt anslutning till bebyggelsen men i Våxtorp har de varit skilda åt. Istället låg gårdarna väl samlade en kilometer sydost om kyrkan. Av äldre kartor har det också varit liktydigt med det stora vägskalet där vägarna från Laholm, Örkellunga, Hishult och Hasslöv möttes.

Fornlämningar inom Våxtorp socken

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

 ↓ Boplats från sten-, brons- och järnålder

 • Förhistoriska gravar

 • Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

 • Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr Fornlämningskategori

2 Gravhög

5 Stenar med sliprännor

6 Stensättningar, 3 stycken

15 Sten med sliprännor

55 Plats för undersökt stenkista

59 Plats för avrättningsplats

65 Stensättningar, 2 stycken, numera borttagna

85 Fyndplats för tunnackig flintyxa samt en fragmentarisk bergartsyxa

134 Sten med slipränna, numera borttagen

Kulturhistorisk beskrivning av Ysby socken

Precis som vid många andra platser i den halländska fullåkersbygden har det synliga fornlämningsbeståndet decimerats. Framför allt gäller det bronsålderns gravhögar och järnålderns resta stenar. Likväl ger olika källor en tämligen god bild av traktens historia allt sedan de första jägarna slog sig ner i trakten för cirka 9 000 år sedan och fram till vår nutid.

För Ysby har Lagan alltid haft stor betydelse för människornas handhavande. Tillgången till vatten och de fuktiga ängarna i dalgången har alltid dragit till sig jaktbyte men även varit en viktig resurs för betande kreatur. Väldränerade och lättarbetade jordar uppe på platån har gynnat odlingen medan skogarna haft sin betydelse, dels för vilttillgången och dels som råvarukälla för olika former av byggnationer.

De äldsta spåren efter mänsklig närvaro är de stora stenåldersboplatserna på ömse sidor av Lagan. Bland arkeologer är boplatserna vid Karsefors mest kända där människor haft sina vägar under flera tusen. Just på denna plats är det väl laxen och andra fiskar som varit det mest eftertraktade bytet. År efter år har människorna kommit tillbaka till samma plats och slagit läger alldeles nedanför forsarna. Men även inne i den nuvarande bykärnan har vi funnit spår efter jägarstenålderns folk. Alldeles på kanten av ådalgången har de haft sina kortvariga upphållsplatser. Gång efter gång har man återvänt vilket resulterat i en stor mängd av flinta. Fynd av pilspetsar, skrapor och borrar men framför allt en stor mängd restprodukter visar att mycket av föremålen har tillverkats på platsen.

Även längre nedströms finns ett flertal stenåldersboplatser. Det tycks inte som att man föredragit någon speciell sida av ån utan de återfinns såväl norr som söder om ån. I vissa fall har man valt små sandiga förhöjningar nere i själva ådalgången medan man i andra fall har förlagt bosättningarna till mer höglänta partier. På så sätt har man också haft möjligheter att överblicka de lägre partierna där många gånger bytesdjuren höll till.

Norr om Lagan ligger en av Hallands få megalitgravar. Graven anses vara den äldsta i landet och har sitt ursprung i bondestenålderns tidigaste fas. Tyvärr är dösen starkt skadad och några kända fynd finns inte omnämnda. Dagens utseende har förändrats då de stora block som har täckt dösen är försvunna. Enligt uppgift skall dessa ha hämtats till byggnadsmaterial för den bro som byggdes vid Lagaholm på 1700-talet. När dösen var i bruk har den även varit täckt av en hög så att man endast haft tillträde till den egentliga gravkammaren via en mindre öppning i högen.

Precis som på många andra platser i Halland är det bronsåldern som framför allt ger sig tillkänna via fornlämningarna. På flera platser ligger gravhögar kvar och mest iögonfallande är de i närheten av Ala och Såghuset. Här ligger de i små grupperingar som i svunna tider gett ankande människor en signal om att området var tätt befolkat. Området kring Såghuset har även haft en strategisk betydelse genom de vadställen som existerat på platsen. En annan fornlämning som associeras med bronsåldern är skålgropar eller som de också kallas, älvkvarnar. Groparna är små fördjupningar som knackats ned i jordfasta stenar eller på klippvallar. På andra platser i Sverige förekommer de tillsammans med hällristningar där människor och olika transportmedel står i centrum men här finns det enbart skålgropar. I Ysbytrakten finns det två skålgropsstenar vilka båda ligger i anslutning till Lejebydösen. På de båda stenarna kan man urskilja 40 respektive 6 skålgropar. Syftet med skålgroparna är fortfarande en gåta men den mest tänkbara förklaring skall sättas i samband med den klimatförsämring som sker under bronsåldern. Små förändringar av temperaturen har sannolikt haft stor betydelse på åkerbruket och en återkommande lösning är att människorna har tagit hjälp av högre makter för att förbättra de rådande omständigheterna.

De synliga spåren efter järnålderns människor är tämligen begränsade och består av två resta stenar väster om Hov. Stenarna har många namn men omtalas i äldre skrifter som "Tvåstenarna" eller "Tuestenar". Båda stenarna är tämligen iögonfallande vilket också fått till följd att det cirkulerar sägner kring dem. Enligt traditionerna utgör de viloplatsen för två

stormän, hövdingar eller krigare som dödade varandra i en envig.

Genom arkeologiska undersökningar i Ysby har vi en tämligen god bild av människornas boningar under äldre delen av järnåldern. Flera av de huslämningar som påträffades strax norr om kyrkan har varit magnifika byggnader. Vissa av dem har varit mer än 40 meter långa och 7 meter breda. Under mer än 500 år har man varit stationär på samma plats för att överge området på 3- eller 400-talet e. Kr. Vart hän man begav sig vet vi inte men här kan ortnamnen ge en fingervisning. Öster om byn ligger Hov och namnet som sådant har en tydlig koppling till platser med central betydelse under senare delen av järnåldern. Oftast är det fråga om en gemensam samlingsplats där såväl religiösa som världsliga saker dryftades. Med andra ord är det fråga om en välmående familj som förlagt sina bopålar till området och erfarenheterna säger att i deras släptåg har det funnits ytterligare familjer, dvs. någonstans kan det ha funnits en väl utvecklad by som omfattat flera gårdar.

Den historiska utvecklingen av byn skiljer sig betydligt från vad som är känt från andra platser i Halland. I början av 1800-talet är det enbart kyrkan som ligger på den plats som idag utgör själva tätorten. Istället finns gårdarna koncentrerade till området längre österut och på betryggande avstånd från kyrkan medan andra gårdsansamlingar utgör byarna Hov och Munkagård. Strax söder om Hov ligger ”Tingsåkrarna” vilket mycket väl kan tyda på att det är här vi skall leta efter ursprunget till det historiska Ysby. Samtidigt har man även fört fram andra förslag till socknens historiska ursprung då namnet Munkagård för tankarna till någon form av religiös byggnad. Några dylika spår har inte kunnat dokumenteras utan snarare skall man se namnet som en indikation för att gården utgjort en donationsgåva till något kloster.

Spår från historisk tid ger sig också tillkänna genom fossila åkrar, dvs. röjda åkerytor som idag ligger inbäddade i skogsmark. Någon kilometer sydost om Ysby kan man fortfarande se spåren efter odlingen där man samlat ihop små röjningsrösen för att erhålla stenfria odlingsytor. Att odlingen pågått under en längre tid vittnar även låg terrasser som bildat gränsen mellan de olika tegarna.

Fornlämningar inom Ysby socken

De RAÄ nr som refereras till finns att tillgå på såväl Länsstyrelsen som i Landsantikvariens arkiv. Hela registret är upprättat efter socken och numrerade från 1 och uppåt. Då vissa skoldistrikt innefattar områden från mer än en socken har den löpande redovisningen genomförts sockenvis.

Förklaring till färgmarkeringar

☐☐☐ ↓ Boplats från sten,- brons- och järnålder

● ● Förhistoriska gravar

☐☐☐ ■ Fyndplats för förhistoriska redskap och föremål

☐☐☐ Fossila odlingslämningar

GULT Övriga fornlämningstyper samt platser med tradition

Kartorna finns ännu inte i digital form. Vi hoppas att det inte dröjer alltför länge innan det ska bli möjligt att visa dem.

RAÄ nr

Fornlämningsskategorier

Ysby socken

10

Gravhög, numera borttagen

14

Gravhög

15

Uppgift om gravar under flat mark, dvs. benen efter kremerade

individer har placerats i ett keramikkrärl som därefter har grävts ner i marken. Oftast utan någon synlig markering.

16	Gravar under flat mark, dvs. benen efter kremerade individer har placerats i ett keramikkrärl som därefter har grävts ner i marken. Oftast utan någon synlig markering.
17	Gravhög, numera borttagen
18	Gravhög
21	Gravhög, kallad "Vallsbacken".
22	Gravhög
34	Stenåldersboplats
37	Gravar under flat mark, dvs. benen efter kremerade individer har placerats i ett keramikkrärl som därefter har grävts ner i marken. Oftast utan någon synlig markering.
38	Gravhög, numera borttagen
39	Stenåldersboplats
40	Stenåldersboplats
47	Stenåldersboplats
49	Stenåldersboplats
51	Stenåldersboplats
54	Stenåldersboplats
55	Stenåldersboplats
56	Boplats från stenålder och äldre järnålder. Inom området dokumenterades bland annat ett 20-tal hus som framför allt kan knytas till järnåldern.
57	Stenåldersboplats
59	Stenåldersboplats
75	Fossil åkermark
76	Fossil åkermark
77	Fossil åkermark
78	Boplats från brons- eller järnålder
<i>Laholms landsförsamling</i>	
46	Gravhög, kallad "Brönnehög"
48	Gravhög
49	Gravhög
50	Skålgropsförekomst bestående av 6 skålgropar
51	Gravhög
52	Långdös, Lejebydösen

53	Grav under flat mark där den döde placerats i en stenkista. På platsen har man även hittat en guldknapp som varit en del av ett svärdsfäste och daterad till 600-talet e. Kr.
54	Gravhög, numera borttagen
56	Skålgropsförekomst bestående av 40 skålgropar
58	Gravhög, kallad "Äsprahögen"
59	Gravhög. 20 meter från högen har man hittat en grav under flat mark där den döde placerats i en liten stenkista.
63	Stensättning
64	Gravhög, numera borttagen
73	Stenåldersboplats
74	Stenåldersboplats, den så kallade "Karseforsboplatsen".
75	Stenåldersboplats
80	Stenåldersboplats
83	Stenåldersboplats